

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Γερμανικός, Βρετανικός και Ιβηρικός Σοσιαλισμός:
κομματική εξέλιξη και συγκριτική δημόσια πολιτική

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μυρτώ Αντωνοπούλου

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Α. Λάβδας, Καθηγητής Ευρωπαϊκής και Συγκριτικής Πολιτικής
(Επιβλέπων)

Μαρία - Ελένη Κοππά, Επίκουρη Καθηγήτρια Συγκριτικής Πολιτικής

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Συγκριτικής και Διεθνούς
Πολιτικής

Copyright © Μυρτώ Αντωνοπούλου, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο πρώτο	
Η ιδεολογία του σοσιαλισμού	7-8
Ο «Τρίτος Δρόμος»	9-10
Κεφάλαιο δεύτερο	
SPD – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική	11-16
Labour Party – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική	17-23
PSOE – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική	24-28
PS – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική	29-32
Κεφάλαιο τρίτο	
Σύγκριση SPD και Labour Party	33-35
Σύγκριση PSOE και PS	36-37
Συγκριτικές παρατηρήσεις για SPD, Labour Party, PSOE και PS	38-39
Κεφάλαιο τέταρτο	
Η σοσιαλδημοκρατία: κρίση και προκλήσεις	40-42
Συμπεράσματα	43-45
Βιβλιογραφία	46-51
Παράρτημα	52-55

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι η εξέταση του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας (SPD), του Εργατικού Κόμματος του Ηνωμένου Βασιλείου (Labour Party), του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ισπανίας (PSOE) και του Σοσιαλιστικού Κόμματος της Πορτογαλίας (PS). Μελετάται πρώτα η κομματική τους εξέλιξη και η δημόσια πολιτική τους και στη συνέχεια γίνονται συγκρίσεις μεταξύ των SPD και Labour Party και μεταξύ των PSOE και PS, αλλά και συγκριτικές παρατηρήσεις μεταξύ των τεσσάρων κομμάτων, όσον αφορά τη δημόσια πολιτική τους, αλλά και την εξέλιξή τους. Εξετάζεται επίσης η ιδεολογία του σοσιαλισμού, ο «Τρίτος Δρόμος» και η σοσιαλδημοκρατία, η κρίση την οποία διέρχεται και το μέλλον αυτής. Σε έναν κόσμο που αλλάζει ραγδαία και τα σοσιαλιστικά ιδεώδη μοιάζουν ουτοπικά και χωρίς ρεαλιστικό αντίκρισμα, τι καινούργιο μπορεί να εισφέρει και ποιες λύσεις να δώσει στα συνεχή και περίπλοκα προβλήματα η σοσιαλδημοκρατία; Αυτές είναι οι προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει: να εμπνεύσει, να προτείνει πραγματιστικές λύσεις και να αυξήσει τους ψηφοφόρους των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων.

Λέξεις-κλειδιά: Σοσιαλδημοκρατία, «Τρίτος Δρόμος», Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας, Εργατικό Κόμμα Ηνωμένου Βασιλείου, Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ισπανίας, Σοσιαλιστικό Κόμμα Πορτογαλίας

**German, British and Iberian Socialism:
Party evolution and comparative public policy**

Myrto Antonopoulou

Abstract

The aim of this essay is the examination of the Social Democratic Party of Germany (SPD), the Labour Party of the United Kingdom, the Spanish Socialist Workers' Party (PSOE) and the Portuguese Socialist Party (PS). It is examined firstly their evolution and their public policy and then are made comparisons between the SPD and the Labour Party and between the PSOE and the PS and comparative observations between the four parties, as far as their public policy and their evolution are concerned. It is examined also the ideology of socialism, the "Third way" and Social Democracy, its crisis and its future. In a world that is changing rapidly and the socialist ideals seem utopian and that they do not correspond to reality, what new and what solutions can Social Democracy offer to the continuous and complex problems? These are the challenges that Social Democracy is facing: it has to inspire, to suggest pragmatic solutions and to increase the electoral appeal of the social democratic parties.

Keywords: Social Democracy, "Third Way", Social Democratic Party of Germany, Labour Party of the United Kingdom, Spanish Socialist Workers' Party, Portuguese Socialist Party

Εισαγωγή

Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα έχουν μακρά πορεία στον χρόνο· ασπάστηκαν τη σοσιαλιστική ιδεολογία, συνδέθηκαν με το κράτος πρόνοιας και κεντροαριστερές πολιτικές, αποτίναξαν τον μαρξισμό από τα προγράμματά τους, προσαρμόστηκαν στα νέα δεδομένα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, βρέθηκαν στην κορύφωση της κυβερνητικής τους θητείας για να αρχίσει η εκλογική τους πτώση και η αναζήτηση νέου προσανατολισμού. Στη διάρκεια της διαδρομής τους παρουσιάζουν ομοιότητες και συγκλίσεις, αλλά και διαφορές και αποκλίσεις λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικο-πολιτικών συνθηκών υπό τις οποίες εξελίσσονται. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει την εξέλιξη στον χρόνο του SPD της Γερμανίας, του Labour Party του Ηνωμένου Βασιλείου, του PSOE της Ισπανίας και του PS της Πορτογαλίας –μέλη και τα τέσσερα κόμματα του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος (PES) και μέλη της Σοσιαλιστικής Διεθνούς εκτός από το SPD– και τη δημόσια πολιτική τους. Θα δώσει ιδιαίτερη έμφαση στις πιο χαρακτηριστικές τομές αυτών των κομμάτων, όπως είναι οι κυβερνήσεις των Gerhard Schröder, Tony Blair, José Luis Rodríguez Zapatero και António Manuel de Oliveira Guterres από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, οι οποίες εισέφεραν κάτι νέο στον γερμανικό, βρετανικό και ιβηρικό σοσιαλισμό αντίστοιχα πριν αρχίσει η πτώση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Θα επιχειρήσει επίσης συγκρίσεις μεταξύ του SPD και του Labour Party και μεταξύ του PSOE και του PS λόγω της εγγύτητάς τους (λόγω, δηλαδή, κάποιων κοινών στοιχείων στη διάρκεια της διαδρομής τους), αλλά και συγκριτικές παρατηρήσεις μεταξύ των τεσσάρων. Θα επισημάνει τις προκλήσεις της σοσιαλδημοκρατίας και θα καταλήξει κάνοντας μια επισκόπηση όλων των γραφομένων σε κάποια συμπεράσματα.

Οι τέσσερις περιπτώσεις μελέτης αποτελούν τα πιο ιστορικά κόμματα του σοσιαλιστικού χώρου. Ανέλαβαν κυβερνητικές ευθύνες, βρέθηκαν στην αντιπολίτευση για μεγάλο διάστημα, προέβησαν σε οργανωτικές και προγραμματικές αλλαγές, ακολούθησαν την πολιτική του «Τρίτου Δρόμου» υιοθετώντας κεντρώες πολιτικές, βρέθηκαν στη δίνη της χρηματοοικονομικής κρίσης, αλλά ήρθαν αντιμέτωπα και με την κρίση της ίδιας της σοσιαλδημοκρατίας και την αναζήτηση νέων ελκυστικών πολιτικών και νέας ταυτότητας. Ο δρόμος προς την κυριαρχία ξανά των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στην Ευρώπη είναι μακρύς και γεμάτος προκλήσεις.

Κεφάλαιο πρώτο

Η ιδεολογία του σοσιαλισμού

Ο σοσιαλισμός δεν είναι ενιαίος: έχει πολλές παραλλαγές. «[...] έχει πολλές μορφές, ορισμένες από αυτές είναι μαρξιστικές και άλλες όχι» (Ball & Dagger, 1999/2011, σσ. 285-286). Υπάρχουν αυτοί που υποστηρίζουν τον μαρξισμό, αυτοί που τον απορρίπτουν και τέλος αυτοί που επιχειρούν να τον τροποποιήσουν. Οι όροι σοσιαλισμός και σοσιαλδημοκρατία, που ο πρώτος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά το 1830, ενώ ο δεύτερος το 1848, είχαν στα τέλη του 19ου αιώνα με αρχές του 20ού αιώνα την ίδια σημασία (Διαμαντόπουλος, 1993). Ο σοσιαλισμός συνδέθηκε με τη βιομηχανική κοινωνία. Άσκησε κριτική στον καπιταλισμό, θεωρώντας ότι μπορούσε να αποβάλει τα αρνητικά χαρακτηριστικά του και να αποκτήσει πιο μετριοπαθή. Η σοσιαλδημοκρατία θα εξελισσόταν ως κοινοβουλευτικός σοσιαλισμός, επιχειρώντας να συνδυάσει τις μεταρρυθμίσεις με τα ιδεώδη του σοσιαλισμού (Lavidas, 2001). Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο διαφωνίες εντός των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων οδήγησαν στη διάσπασή τους και στη δημιουργία κομμουνιστικών κομμάτων, φέρνοντας τον επαναστατικό σοσιαλισμό απέναντι στον μεταρρυθμιστικό σοσιαλισμό. Η ιδεολογία του σοσιαλισμού και της σοσιαλδημοκρατίας διαφοροποιείται από την ιδεολογία του κομμουνισμού και του μαρξισμού και συνδυάζει τα εξής χαρακτηριστικά: μια θετική άποψη για τον άνθρωπο, την «ισότητα ευκαιριών» (την προσφορά ευκαιριών από το κράτος), τη «συμμετοχική δημοκρατία», τη «μικτή οικονομία» (συνδυασμός αγοράς και κράτους) και την αλλαγή μέσω των εκλογών (Newton & Van Deth, 2009, p. 302).

Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας και το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου συνδέθηκαν με την ιδεολογία του σοσιαλισμού που μεταπολεμικά έμοιαζε να είναι κυρίαρχη, ωστόσο οι νέες πραγματικότητες όπως διαμορφώνονταν από την οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970, την ανάδυση ενός νέου οικονομικού μοντέλου - του νεοφιλελευθερισμού, τη συρρίκνωση του δευτερογενούς τομέα (βιομηχανία) και της παραδοσιακής εργατικής τάξης, την αύξηση της απασχόλησης των γυναικών, την ενίσχυση του τριτογενούς τομέα (υπηρεσίες), την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη διάψευση των προσδοκιών οδήγησαν σε υποχώρηση τον σοσιαλισμό, αναγκάζοντας τα δυο κόμματα να αναθεωρήσουν παραδεδομένες αρχές τους και να προσαρμόσουν το πρόγραμμά τους στα ζητούμενα της εποχής, σε ένα νέο οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά

περιβάλλον. Όπως υποστήριξε και ο Anthony Giddens «ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός έχουν πια εκπνεύσει· εξακολουθούν όμως να μας στοιχειώνουν» (Γκίντενς, 1998/2002, σ. 14) και αυτό γιατί τα όσα πρεσβεύουν δεν μπορούν να διαγραφούν μονοκοντυλιά. Τόσο επίσης το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ισπανίας όσο και το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Πορτογαλίας ασπάστηκαν τη σοσιαλιστική ιδεολογία· βρισκόμενα όμως στην εξουσία μετά από μια πολύχρονη δικτατορία, προέβησαν σε πραγματιστικές μεταρρυθμίσεις παρά τους διακηρυγμένους σοσιαλιστικούς στόχους τους.

Στη Δύση η σοσιαλδημοκρατία στο μεταπολεμικό ψυχροπολεμικό περιβάλλον συνδέθηκε με το κράτος πρόνοιας. Στηρίχθηκε στις κεϋνσιανές πολιτικές και συνδύασε τον δημοκρατικό σοσιαλισμό με τον πολιτικό φιλελευθερισμό (Lavdas, 2001). Τη δεκαετία του 1970 βρέθηκε αντιμέτωπη με τις αδυναμίες της, την οικονομική κρίση και την πρόκληση του νεοφιλελευθερισμού. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 το Labour Party εγκατέλειψε προηγούμενες του θέσεις και επιχείρησε να προσεγγίσει αυτές του θατσερισμού, όπως την ατομική ελευθερία, ενώ και το PS μπήκε σε τροχιά εκσυγχρονισμού. Ζητήματα ποικίλου ενδιαφέροντος και προβληματισμού τέθηκαν στην ατζέντα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Χαρακτηριστική περίπτωση ήταν η Γερμανία: το SPD ήταν το πρώτο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα που ασχολήθηκε με τα περιβαλλοντικά θέματα, όπως και με τον μεταϋλισμό τον οποίο πραγματεύθηκε ο πολιτικός επιστήμονας Ronald Inglehart (Γκίντενς, 1998/2002). Στο Πρόγραμμα του SPD το 1989 τονιζόταν ότι «η ατομικότητα και η αλληλεγγύη δεν πρέπει να αντιμάχονται η μία την άλλη σαν να είναι αντίπαλοι» (Γκίντενς, 1998/2002, σ. 37), κάτι που δείχνει την προσπάθεια συγκερασμού θέσεων του νεοφιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού.

Ο «Τρίτος Δρόμος»

Ο Anthony Giddens χρησιμοποίησε τον όρο «Τρίτος Δρόμος», ο οποίος είχε χρησιμοποιηθεί ξανά στο παρελθόν, για να αναφερθεί στην επιτακτική ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας ούτως ώστε να συμβαδίσει με τις αλλαγές των καιρών. Αυτός ο «Τρίτος Δρόμος» είχε στόχο να υπερκεράσει τόσο την παλαιά σοσιαλδημοκρατία όσο και τον νεοφιλελευθερισμό (τον πρώτο και τον δεύτερο δρόμο αντίστοιχα), ενώ μεταπολεμικά θεωρούνταν ένας δρόμος που διέφερε από τον αμερικανικό καπιταλισμό, αλλά και από τον σοβιετικό κομμουνισμό (Γκίντενς, 1998/2002). Η νέα σοσιαλδημοκρατία έπρεπε να αποτελέσει την εναλλακτική λύση στα προβλήματα, να επαναπροσδιορίσει τη σχέση ατόμου και κοινωνίας, να προσδώσει ουσιαστικό νόημα στον εκσυγχρονισμό και να παράσχει πειστικές απαντήσεις σε ό,τι αφορά την παγκοσμιοποίηση. Το κράτος δεν ήταν ο εχθρός, όμως δεν ήταν και η πανάκεια για όλα τα σύγχρονα προβλήματα μια και το ίδιο μπορούσε να αποτελέσει πηγή ανισοτήτων. Αυτό που προείχε ήταν η ανασύστασή του και να είναι αποτελεσματικό. Ο Anthony Giddens (2000) στο βιβλίο του *The Third Way and its Critics* αφού κατέγραψε τις δριμυείς κριτικές που είχαν ασκηθεί στον «Τρίτο Δρόμο», έδωσε τη δική του απάντηση· μεταξύ αυτών που άσκησαν κριτική στον «Τρίτο Δρόμο» ήταν και ο Oskar Lafontaine, πρώην υπουργός Οικονομικών στην πρώτη κυβέρνηση του Gerhard Schröder. Κύρια σημεία των κριτικών ήταν ότι ο «Τρίτος Δρόμος» ήταν κενός περιεχομένου, ότι δεν κόμιζε κάτι νέο και ότι δεν αποτελούσε υπέρβαση της Δεξιάς και της Αριστεράς, στην πραγματικότητα είχε ασπαστεί τη δεξιά φιλοσοφία προσφέροντας απλώς ένα πιο ελκυστικό περιτύλιγμα (Giddens, 2000). Ο Anthony Giddens (2000) αντέτεινε ότι ο «Τρίτος Δρόμος» ήταν η μόνη αξιόπιστη λύση σε έναν κόσμο που άλλαζε ραγδαία λόγω και των τεχνολογικών εξελίξεων και η προσκόλληση σε παρωχημένες πολιτικές, όπως οι υψηλοί φόροι και οι υψηλές δαπάνες για την πρόνοια με αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων ελλειμμάτων, ήταν αδιέξοδη· μια ισορροπημένη σύζευξη ισχυρής κοινωνίας των πολιτών, αποτελεσματικής κυβέρνησης και λειτουργικής αγοράς ήταν ουσιαστικής. Σύμφωνα με τον Tony Blair, στόχοι του «Τρίτου Δρόμου» ήταν οι εξής: «1) Μια δυναμική οικονομία, βασισμένη στη γνώση, θεμελιωμένη στην ατομική ικανότητα και ευκαιρία [...]. 2) Μια ισχυρή κοινωνία πολιτών [...]. 3) Μια σύγχρονη κυβέρνηση [...]. 4) Τέλος, μια εξωτερική πολιτική βασισμένη στη διεθνή συνεργασία» (Blair, 1998, σσ. 440-441). Ο Giddens και ο Blair είχαν ωστόσο και διαφορές· διέφεραν, για

παράδειγμα, ως προς τη σημασία που απέδιδε ο πρώτος στην παγκόσμια διακυβέρνηση και στις μετα-υλιστικές αξίες (Driver & Martell, 2002).

Στη συνέχεια επιχειρείται η καταγραφή της εξέλιξης στην πορεία του χρόνου των τεσσάρων κομμάτων και της δημόσιας πολιτικής που ανέπτυξαν (οικονομική και κοινωνική πολιτική κυρίως), σε συνθήκες ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλληλεξάρτησης και παγκοσμιοποίησης, όταν ανήλθαν στην εξουσία. Όπου δημόσια πολιτική, σύμφωνα με τον ορισμό του J. Anderson, «είναι μια σειρά σκόπιμων και σχετικά σταθερών ενεργειών, που αναπτύσσονται από κυβερνητικά σώματα και γενικότερα από επίσημους φορείς εξουσίας, για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος ή ενός ζητήματος που προκαλεί το ενδιαφέρον» (Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ.18).

Κεφάλαιο δεύτερο

SPD – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική

Η ιστορική αφηρησία του SPD τοποθετείται το 1875· το 1890 μετονομάστηκε σε Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας. Άξια αναφοράς είναι το Πρόγραμμα της Γκότα το 1875 και το πρόγραμμα της Ερφούρτης το 1891. Σημαντική φιγούρα της γερμανικής και όχι μόνο σοσιαλδημοκρατίας ήταν ο αναθεωρητής Eduard Bernstein, που πίστευε στον εξελικτικό και όχι στον επαναστατικό σοσιαλισμό. Το SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) επανήλθε στο προσκήνιο το 1945 μετά την εξορία στην οποία βρισκόταν. Δεν είχε πια ως στόχο να αλλάξει άρδην το καπιταλιστικό σύστημα. Παρέμεινε στην αντιπολίτευση μέχρι το 1966, οπότε και αποφάσισε να συμμετάσχει στον Μεγάλο Συνασπισμό. Τη δεκαετία του 1950 είχε ως στόχο να προσελκύσει ψηφοφόρους μέσω της ανανέωσης του προγράμματός του. Το SPD απομακρύνθηκε από τις πρότερες μαρξιστικές του πεποιθήσεις· χαρακτηριστικό και εμβληματικό –η πρώτη τομή στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία– είναι το πρόγραμμα του Bad Godesberg το 1959, το οποίο αποδέχτηκε την καπιταλιστική Δυτική Γερμανία. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 η μαρξιστική Αριστερά δεν υπήρχε πια στο SPD λόγω της απομάκρυνσης όσων διαφωνούσαν με την αλλαγή του κόμματος (Ομάδα εργασίας για το κομματικό σύστημα, 1988). Το SPD κατά τη δεκαετία του 1960, η οποία συχνά χαρακτηρίζεται ως σοσιαλδημοκρατική, μετατράπηκε σε ένα πολυσυλλεκτικό κόμμα (Berger, 2004). Κατόρθωσε να ασκήσει επιρροή σε νέα εκλογικά ακροατήρια και να διευρύνει ακόμα περισσότερο την κοινωνική του βάση. Η συμμετοχή στο κόμμα τόσο των γυναικών όσο και των νέων αυξήθηκε, όπως και των ιδιωτικών και των δημόσιων υπαλλήλων (Ομάδα εργασίας για το κομματικό σύστημα, 1988). Επίσης, μέσω του κορπορατισμού (συνδικάτα, ενώσεις εργοδοτών και κυβέρνηση) οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις επίλυαν διαφορών ειδών προβλήματα.

Κύριο μέλημα των κυβερνήσεων του Willy Brandt και του Helmut Schmidt τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 (κυβέρνησαν από το 1969 μέχρι το 1982 με εταίρο το FDP – το 1982 η κυβέρνηση κατέρρευσε μετά την αποχώρηση του FDP και τον σχηματισμό συνασπισμού με το CDU/CSU) –κατά τις οποίες το SPD κέρδισε τις ομοσπονδιακές εκλογές χάρη στην επιτυχημένη προβολή του– ήταν να εκδημοκρατίσουν τη Δυτική Γερμανία και να θέσουν σε νέα βάση τις σχέσεις της με την Ανατολική Γερμανία όπως και με την Ανατολική Ευρώπη (Berger, 2004). Το

SPD συνέστησε επίσης διάφορες ομάδες εργασίας. Σημαντικό στόχο αποτελούσε και η ενότητα του κόμματος παρά τις εσωτερικές αντιθέσεις, γι' αυτό και όσοι δεν τη στήριζαν αποπέμνονταν· χαρακτηριστική ήταν η αποπομπή του προέδρου των Νέων Σοσιαλιστών, ενώ μέλη του SPD που ανήκαν στην οργάνωση Fritz Erler ίδρυσαν την Κοινωνική Δημοκρατική Ένωση (SDU) (Ομάδα εργασίας για το κομματικό σύστημα, 1988). Μεγάλη πρόκληση για το SPD αποτέλεσε το κόμμα των Πρασίνων. Στο Πρόγραμμα του Βερολίνου το 1989 το SPD περιέλαβε και ζητήματα που απασχολούσαν τα κοινωνικά κινήματα· δεν ήταν πια τόσο κρατικιστικό (Berger, 2004). Στις εκλογές του 1983, του 1987 και του 1990 ηττήθηκε από την κεντροδεξιά κυβέρνηση του Helmut Kohl –την οποία στήριζαν και οι πολίτες της πρώην Ανατολικής Γερμανίας το 1990– και περίμενε μέχρι το 1998 για να αναλάβει την εξουσία, σχηματίζοντας κυβερνητικό συνασπισμό με τους Πράσινους.

Το SPD έδειξε «οργανωτική και στρατηγική παράλυση, καθώς και αναποφασιστικότητα σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980» (Kitschelt, 1994, p. 247 όπως αναφέρεται στη Γεωργιάδου, 2002, σ. 355). Ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 υπό την ηγεσία του Björn Engholm το ζήτημα της οργανωτικής μεταρρύθμισης του κόμματος ετέθη πιο ουσιαστικά και ήταν κυρίαρχος ο όρος «εκσυγχρονισμός» - εκδημοκρατισμός· στόχος ήταν η συμμετοχή μη μελών στο κόμμα, ενώ τα μέλη θα απολάμβαναν επίσης περισσότερα δικαιώματα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Jun, 1996, p. 61). Το SPD άρχισε τις μεταρρυθμίσεις μετά το συνέδριο του 1991 στη Βρέμη· επιδίωξή του ήταν να ανοιχτεί στην κοινωνία: αυτό θα γινόταν και με το να είναι δεκτικό σε εξωτερικές επιρροές (Jun, 1996). Συνεπεία αυτών των προσπαθειών του SPD ήταν κι η ενίσχυση της ηγεσίας αυτού, ωστόσο, μετά την ανάληψη της προεδρίας του κόμματος από τον Rudolf Scharping, η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων δεν θα προχωρούσε εξαιτίας αντιστάσεων στις προωθούμενες αλλαγές (Jun, 1996).

Η δεύτερη τομή στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία, μετά το συνέδριο του Bad Godesberg το 1959, ήταν η άνοδος στην εξουσία τον Σεπτέμβριο του 1998 του SPD υπό την ηγεσία του Gerhard Schröder και ο σχηματισμός κυβερνητικού συνασπισμού με τους Πράσινους. Είχε προηγηθεί τον Απρίλιο του 1998 η εκλογή του με 93,4% ως υποψήφιου καγκελάριου του SPD. Το 1999 ο Gerhard Schröder ανέλαβε και την προεδρία του SPD μετά την παραίτηση του alter ego του, του Oskar Lafontaine, τόσο από την προεδρία του κόμματος όσο και από τη θέση του ομοσπονδιακού υπουργού Οικονομικών μετά από διαφωνίες και προσωπικές φιλοδοξίες, παρά την επιτυχημένη

και επικοινωνιακά αποτελεσματική προεκλογική εκστρατεία που είχαν διεξαγάγει μαζί (η συμβίωση αυτή η οποία έληξε γρήγορα θυμίζει σε κάποιο βαθμό αυτή μεταξύ του Tony Blair και του Gordon Brown). Ο Gerhard Schröder ως πραγματιστής, καινοτόμος και υποστηρικτής του κέντρου για την προσέλκυση όσο το δυνατόν περισσότερων ψηφοφόρων (die “Neue Mitte” - το «Νέο Κέντρο», ανάλογο του «Τρίτου Δρόμου» του Tony Blair) ασπάστηκε τις απόψεις του Tony Blair σχετικά με την προσωπική ευθύνη και μέριμνα του κάθε ατόμου για τον εαυτό του, μια και η απόλαυση δικαιωμάτων συνεπαγόταν και ανάληψη υποχρεώσεων εκ μέρους των πολιτών. Το άτομο έπρεπε να στηρίζεται όσον το δυνατόν λιγότερο στο κράτος και περισσότερο στις δικές του δυνάμεις και δυνατότητες.

Ο Gerhard Schröder ήταν αποφασισμένος στη θητεία του ως καγκελάριος να προχωρήσει σε δραστικές μεταρρυθμίσεις ώστε η Γερμανία να συμβαδίσει με τις απαιτήσεις των καιρών. Η αγορά εργασίας έπρεπε να μεταρρυθμιστεί, να γίνει πιο ευέλικτη (χαρακτηριστικά ήταν τα «mini jobs», σχεδιασμένα για ανέργους ή για αυτούς που εργάζονταν αλλά είχαν πολύ χαμηλό εισόδημα), όπως και το δημόσιο σύστημα Υγείας, το συνταξιοδοτικό σύστημα –παράλληλα με τη θεσμοθετημένη σύνταξη, το ίδιο το άτομο θα έπρεπε να μεριμνά και για μια δεύτερη συμπληρωματικής της πρώτης σύνταξη– και το φορολογικό σύστημα, ωστόσο ο Gerhard Schröder έδωσε ιδιαίτερη έμφαση και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας –χαρακτηριστικός ήταν ο συμβιβασμός για τη μείωση της πυρηνικής ενέργειας–, στη μετανάστευση και στις διακρίσεις, στην αγροτική πολιτική και στα ολοήμερα σχολεία (Schröder, 2006/2007). Προχώρησε και σε προγραμματική μεταρρύθμιση, μια και το Πρόγραμμα του Βερολίνου ερχόταν σε αντίθεση με την κυβερνητική του πολιτική, μέσω προγραμματικού διαλόγου που άρχισε το 1999 και ολοκληρώθηκε το 2007 με το Πρόγραμμα του Αμβούργου που υιοθέτησε την πολιτική του «Τρίτου Δρόμου» (Pautz, 2010).

Στις εκλογές του 2002 σχηματίστηκε ξανά συνασπισμός μεταξύ του SPD και των Πρασίνων με καγκελάριο τον Gerhard Schröder. Το 2003 ο Schröder ανακοίνωσε την «Ατζέντα 2010», στοιχεία της οποίας υπήρχαν και στην κοινή παρουσίαση με τον Tony Blair το 1999 του κειμένου «Ο δρόμος των σοσιαλδημοκρατών της Ευρώπης προς το μέλλον», στο οποίο εξέφραζαν τις προτάσεις τους για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της εποχής (Schröder, 2006/2007). Είχε προηγηθεί στην Ουάσινγκτον δημόσιος διάλογος για τον «Τρίτο Δρόμο» μεταξύ των ηγετών Bill Clinton, Tony Blair, Gerhard Schröder, Wim Kok και Massimo D’ Alema. Χαρακτηριστικά σημεία

της «Ατζέντας 2010» –το 2010 ήταν η ημερομηνία κατά την οποία τα μέτρα θα είχαν ξεδιπλωθεί στην πλήρη έκτασή τους–, στη διαμόρφωση της οποίας έπαιξαν ρόλο και διάφορα think tanks - δεξαμενές σκέψης, όπως και στον εκσυγχρονισμό του κόμματος στην κατεύθυνση του «Τρίτου Δρόμου» (Pautz, 2010), ήταν τα εξής:

1. Μεταρρυθμίσεις της πολιτικής απασχόλησης με μοναδικό σκοπό να μπου περισσότεροι άνθρωποι στον κόσμο της εργασίας. [...] Ο άνεργος πρέπει να αποδέχεται κάθε σοβαρή προσφορά εργασίας, εφόσον αυτή η δουλειά δεν παραβιάζει τον νόμο ή τα χρηστά ήθη. [...]
2. [...] Η προστασία του εργαζομένου από απόλυση είναι ένα κοινωνικό και πολιτισμικό επίτευγμα, ωστόσο κάποιες αλλαγές ήταν αναγκαίες, ιδιαίτερα για τις μικρές επιχειρήσεις. [...]
3. Συλλογικές συμβάσεις: [...] σε αυτές πρέπει να δημιουργηθούν περισσότερες δυνατότητες επιλογής, δηλαδή ανοιχτές ρήτρες στη βάση του ισχύοντος καθεστώτος. [...]
4. Επαγγελματική εκπαίδευση: Οι επιχειρήσεις καλούνται να τηρήσουν την υπόσχεσή τους, ώστε όποιος έχει τις προϋποθέσεις και αναζητεί μια θέση επαγγελματικής μαθητείας να βρίσκει. [...]
5. Εκσυγχρονισμός του κανονισμού τεχνικών επαγγελματιών, ώστε να διευκολυνθεί η ίδρυση νέων επιχειρήσεων και η ανάληψη υφιστάμενων από νέους. [...]
6. Μεταρρύθμιση του δημόσιου συστήματος Υγείας με σκοπό να αποκατασταθεί μια λογική σχέση εσόδων και δαπανών. Με τη δημογραφική αλλαγή της κοινωνίας μας αυξάνουν διαρκώς οι δαπάνες. Για να καλυφθούν αυτές οι δαπάνες αυξάνεται όλο και περισσότερο το παράλληλο μισθολογικό κόστος, και αυτό οδηγεί το εργατικό κόστος στα ύψη και εμποδίζει τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. [...] (Schröder, 2006/2007, σσ. 399-403).

Η «Ατζέντα 2010» προκάλεσε σφοδρές αντιδράσεις τόσο εντός όσο και εκτός του κόμματος, επιφέροντας ήττες για το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας στις εκλογές των κρατιδίων –με πιο χαρακτηριστική αυτή στη Βόρεια Ρηνανία-Βεσφαλία– και αναγκάζοντας τον Gerhard Schröder να προχωρήσει στην προκήρυξη πρόωρων εκλογών το 2005, με σκοπό να ανανεώσει τη λαϊκή εντολή προς το κόμμα του και να κερδίσει την υποστήριξη του γερμανικού λαού για τη μεταρρυθμιστική του πολιτική, από τις οποίες θα προέκυπτε ο Μεγάλος Συνασπισμός Σοσιαλδημοκρατών και Χριστιανοδημοκρατών που θα κυβερνούσε μέχρι το 2009. Τα δύο κόμματα με ένα διάλειμμα από το 2009 έως το 2013 θα σχημάτιζαν ξανά συνασπισμούς και θα κυβερνούσαν μαζί μέχρι σήμερα (2019). Παρ' όλες τις αντιδράσεις, η «Ατζέντα 2010» περιελήφθη το 2005 στο προεκλογικό πρόγραμμα του κόμματος. Την 1η Ιανουαρίου 2004 είχε τεθεί σε ισχύ, ωστόσο στη συνέχεια ο Gerhard Schröder παραιτήθηκε από την προεδρία του SPD για να αναλάβει τη θέση ο πρόεδρος της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος Franz Müntefering, προκειμένου να απορροφηθούν όσο ήταν δυνατόν οι κραδασμοί που προκαλούνταν

από αυτά τα μεταρρυθμιστικά μέτρα (Schröder, 2006/2007). Ο Franz Müntefering, ως γενικός γραμματέας του SPD, είχε προτείνει μεταρρυθμίσεις όσον αφορά την οργάνωση του κόμματος με την ονομασία “democracy needs party” - «η δημοκρατία χρειάζεται κόμμα» (Jun, 2003, p. 70).

Το SPD τα τελευταία χρόνια έχει περιέλθει σε κρίση –με εξαίρεση τη χρονική στιγμή (το 2017) κατά την οποία ο Martin Schulz ανακηρύχθηκε υποψήφιος για την καγκελαρία και εξελέγη παμψηφεί πρόεδρος του κόμματος και στο πρόσωπό του οι σοσιαλδημοκράτες είδαν για λίγο αυτόν που θα έδινε ώθηση στο κόμμα–, η οποία κρίση αποτελεί την τρίτη τομή στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία. Έπειτα από λιγότερο από ένα χρόνο (το 2018) από τη στιγμή που ανέλαβε, ο Martin Schulz παραιτήθηκε μετά τη δυσαρέσκεια που προκάλεσε μια και αποδείχθηκε ανακόλουθος· μετά τις εκλογές του 2017 υποστήριζε ότι το SPD δεν θα συμμετείχε ξανά σε κυβέρνηση συνασπισμού με το CDU της Angela Merkel, ούτε θα αναλάμβανε ο ίδιος κάποια θέση στο υπουργικό συμβούλιο της Angela Merkel, ωστόσο άλλαξε γνώμη και στήριξε τόσο τον Μεγάλο Συνασπισμό όσο και προαλειφόταν για τη θέση του υπουργού Εξωτερικών την οποία κατείχε ο Sigmar Gabriel, προκάτοχος της θέσης του προέδρου του SPD (Karnitschnig, 2018).

Το SPD τώρα (2019) βρίσκεται σε κρίσιμο σταυροδρόμι μετά και την παραίτηση της προέδρου του Andrea Nahles τον περασμένο Ιούνιο. Στις ευρωεκλογές του Μαΐου το κόμμα ήρθε τρίτο μετά τους Πράσινους και τα ποσοστά του στις δημοσκοπήσεις σημείωσαν πτώση. Το SPD πρέπει να βρει ξανά τον ρυθμό του, να δώσει το στίγμα του, να εκπέμψει ένα συνεκτικό και εύληπτο μήνυμα. Ή θα αλλάξει, επαναπροσδιορίζοντας την υπόστασή του και επιχειρώντας να συγκεράσει αντικρουόμενα συμφέροντα (για παράδειγμα, τις οικολογικές ανησυχίες με τη βιομηχανική πολιτική και την προστασία των ανέργων με αυτούς που εργάζονται μεν αλλά επισφαλώς), ή θα παραμείνει μετέωρο και στάσιμο, συμπιεζόμενο από το Αριστερό Κόμμα της Γερμανίας (Die Linke), τους Πράσινους, το δεξιό λαϊκιστικό κόμμα Εναλλακτική για την Γερμανία (AfD) και το CDU (Hickmann & Medick, 2019).

Το SPD επιδόθηκε σε έναν μαραθώνιο εκλογής νέου αρχηγού από τα μέλη του κόμματος, με άλλους να επιθυμούν την παραμονή στον Μεγάλο Συνασπισμό και άλλους την αποχώρηση από αυτόν. Δεν είναι λίγοι αυτοί που θεωρούν πως έχει στοιχίσει στο κόμμα η συμμετοχή τους στον Μεγάλο Συνασπισμό και η σφιχτή δημοσιονομική πολιτική, όπως και οι μεταρρυθμιστικές πολιτικές του Gerhard

Schröder. Το μέλλον του θα εξαρτηθεί και από τους νέους αρχηγούς του. Καθοριστικό για τη συνέχεια ή μη του Συνασπισμού Χριστιανοδημοκρατών και Σοσιαλδημοκρατών (GroKo στα γερμανικά) είναι ποιο ζευγάρι υποψηφίων, ο Olaf Scholz και η Klara Geywitz ή ο Norbert Walter-Borjans και η Saskia Esken, θα αναδειχθεί τελικά στην ηγεσία του κόμματος· οι πρώτοι εξέφρασαν τη στήριξή τους σε αυτόν, ενώ οι δεύτεροι μόνο υπό όρους, μόνο αν γίνουν μεγάλες επενδύσεις και αντιμετωπιστεί η «κοινωνική ανισότητα» (Karnitschnig, 2019). Το δίδυμο που αναδείχθηκε τελικά στην ηγεσία του SPD είναι ο Norbert Walter-Borjans και η Saskia Esken και στο συνέδριο που ακολούθησε οι Σοσιαλδημοκράτες κράτησαν αποστάσεις από τις εργασιακές μεταρρυθμίσεις (Hartz) του Gerhard Schröder (για τις πιο σημαντικές χρονολογίες του SPD βλ. Πίνακα A1).

Labour Party – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική

Στην αρχή του 20ού αιώνα που ιδρύθηκε το Εργατικό Κόμμα –το 1900 το Εργατικό Κόμμα έφερε την ονομασία Labour Representation Committee, ενώ αργότερα (το 1906) μετονομάστηκε σε Labour Party (στο συνέδριο της ίδρυσης συμμετείχε επίσης και ένας εκπρόσωπος της Φαβιανής Εταιρείας)¹, κορυφαίοι πολιτικοί αυτού είχαν ως πρότυπό τους το SPD ως προς το πώς θα οργάνωναν το κόμμα τους (Berger, 2004). Στις εκλογές του 1922 το Labour Party έγινε το πιο ισχυρό αντιπολιτευόμενο κόμμα, ενώ στη συνέχεια, χάρη στο εκλογικό σύστημα, σχημάτισε κυβερνήσεις (Χάρτμαν, 1985). Η κυβέρνηση του Clement Attlee από το 1945 έως το 1951 (η πρώτη τομή στη βρετανική σοσιαλδημοκρατία) προέβη σε αξιοσημείωτες μεταρρυθμίσεις, εκ των οποίων χαρακτηριστικές ήταν η εθνικοποίηση των τηλεπικοινωνιών, των σιδηροδρόμων, των ανθρακωρυχείων και των μεταλλωρυχείων, όπως και της Κεντρικής Τράπεζας, η δημιουργία εθνικού συστήματος υγείας, η εκπαιδευτική και συνταγματική μεταρρύθμιση, η αποαποικιοποίηση και τα θεμέλια για το NATO (Χάρτμαν, 1985· Berger, 2004). Η ήττα του Εργατικού Κόμματος το 1951 οφειλόταν στο εκλογικό σύστημα. Σημαντική μορφή ήταν ο εκσυγχρονιστής ηγέτης του Εργατικού Κόμματος από το 1955 έως το 1963 Hugh Gaitskell, που ήθελε να αλλάξει το άρθρο IV του καταστατικού του κόμματος. Οι επόμενες κυβερνήσεις των Harold Wilson (ξεχωριστή φυσιογνωμία ήταν και ο Anthony Crosland) και James Callaghan είχαν να αντιμετωπίσουν και την οικονομική κρίση. Το Labour Party αντιμετώπισε αντίσταση στην ιδέα της παρέμβασης του κράτους στις σχέσεις εργοδοτών και εργαζομένων (Berger, 2004). Στη Μ. Βρετανία τα εργατικά συνδικάτα ασκούσαν μεγάλη επιρροή στο Labour Party τόσο όταν βρισκόταν στην αντιπολίτευση όσο και όταν ήταν κυβέρνηση (Χάρτμαν, 1985). Μέχρι τη δεκαετία του 1990 υπήρχε εξάρτηση του Labour Party από τα εργατικά συνδικάτα, τα οποία ήταν μάλιστα και οι βασικοί χρηματοδότες του Εργατικού Κόμματος (Λάβδας, 2004).

Η εκλογική ήττα του Labour Party υπό τον James Callaghan το 1979 προκάλεσε μια μετατόπιση προς τα αριστερά εντός του Εργατικού Κόμματος. Το 1980 στο συνέδριο του Blackpool και το 1981 στο συνέδριο του Wembley αποφασίστηκαν διάφορες οργανωτικές αλλαγές με τις οποίες θα ικανοποιούνταν η

¹ Βλ. fabians.org.uk. Think tank που στηρίζει το Labour Party.

αριστερή πτέρυγα του κόμματος (Χάρτμαν, 1985). Το Εργατικό Κόμμα είχε να αντιμετωπίσει το 1981 μία νέα πρόκληση, τη δημιουργία του SDP (Social Democratic Party). Οι Shirley Williams, David Owen, William Rogers και Roy Jenkins ίδρυσαν το νέο κόμμα, το οποίο έτυχε ενθουσιώδους υποδοχής (Χάρτμαν, 1985). Το SDP και το σοκ από την ήττα στις εκλογές του 1983 οδήγησαν το Labour Party σε περισυλλογή και στην προσπάθεια επαναπροσέγγισης του εκλογικού σώματος. Το 1989 το κόμμα απαρνήθηκε παλιές του θέσεις σχετικά με τις εθνικοποιήσεις, τον κεϋνσιανισμό και την πλήρη απασχόληση· αξιοσημείωτες οργανωτικές αλλαγές έλαβαν χώρα μαζί με τον επανασχεδιασμό του προγράμματός του· μεγάλη σημασία δόθηκε επίσης στη σφυρηλάτηση καλών σχέσεων με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Berger, 2004). Ήταν συνεπώς αναγκαία η στροφή του κόμματος προς πιο κεντρώες, μετριοπαθείς θέσεις λόγω μιας σειράς γεγονότων όπως η άνοδος της M. Thatcher, η δημιουργία του SDP και η δραματική ήττα των Εργατικών εξαιτίας και της μετατόπισης προς τα αριστερά υπό την ηγεσία του Michael Foot.

Εντός του κόμματος υπήρχαν διαμάχες μεταξύ της αριστερής και της δεξιάς πτέρυγας του, με την τελευταία να επιθυμεί την απαλοιφή του άρθρου IV (της συλλογικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής) από το καταστατικό του έχοντας στον νου της το εμβληματικό συνέδριο του SPD στο Bad Godesberg. Μετά την πολύ μεγάλη ήττα του 1983, η εκλογή του Neil Kinnock ως αρχηγού του Labour Party (1983-1992) δημιούργησε προσδοκίες για αλλαγή των συσχετισμών εξουσίας εντός του κόμματος. Οι μεταρρυθμίσεις στο Labour Party που άρχισαν υπό τον N. Kinnock συνεχίστηκαν από τους διαδόχους του John Smith και Tony Blair. Στόχος του N. Kinnock ήταν να μειώσει την επιρροή της αριστερής πτέρυγας του κόμματος όσον αφορά τους υποψήφιους βουλευτές, καθώς και αυτή των εργατικών συνδικάτων (Jun, 1996). Υπό τον John Smith (1992-1994) εισήχθη επίσης η αρχή «ένα μέλος, μία ψήφος» (“one member, one vote”), δίνοντας περαιτέρω έμφαση στα ατομικά μέλη. Παρά τις προσπάθειες και την επιθυμία των εκσυγχρονιστών για ένα συγκεντρωτικό κόμμα μέσω της αύξησης της εξουσίας της ηγεσίας του και του ελέγχου στο κόμμα, τα συνδικάτα συνέχιζαν να ασκούν επιρροή σε αυτό (Jun, 1996). Ακόμα και με την εκλογή του Tony Blair το 1994, αν και ήταν επιτακτική ανάγκη να γίνουν αλλαγές, υπήρξαν αντιδράσεις ως προς την απαλοιφή του άρθρου IV και την αντικατάστασή του με ένα νέο.

Η άνοδος του Labour Party στην εξουσία το 1997, υπό την ηγεσία του Tony Blair, ήταν η δεύτερη και πολύ σημαντική τομή στη βρετανική σοσιαλδημοκρατία. Ο

Tony Blair μετονόμασε τους Εργατικούς σε Νέους Εργατικούς και μετατόπισε το κόμμα προς το κέντρο του πολιτικού φάσματος, ώστε να προσελκύσει όσον το δυνατόν περισσότερους ψηφοφόρους, όπως ναίτερα είχε κάνει ο Bill Clinton με τους Νέους Δημοκρατικούς, επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο το μοντέλο του Anthony Downs –εντάσσεται στην προσέγγιση της ορθολογικής επιλογής (rational choice approach)– περί μετακίνησης στον μεσαίο χώρο των κομμάτων που θέλουν να αυξήσουν τους ψηφοφόρους τους σε ένα δικομματικό σύστημα (Hague & Harrop, 2010/2011). Συνεπώς οι Νέοι Εργατικοί του Tony Blair στράφηκαν στη μεσαία τάξη, στη μέση Αγγλία, και κατάφεραν να προσελκύσουν τόσο Συντηρητικούς όσο και αυτούς που δεν συμφωνούσαν με τις προηγούμενες τους πολιτικές. Ο Tony Blair ήθελε μέσω της πολιτικής του να συνενώσει «τον πατριωτισμό με το διεθνισμό, τα δικαιώματα με τις ευθύνες, την προώθηση των επιχειρήσεων με την επίθεση ενάντια στη φτώχεια και στις διακρίσεις» (Blair, 1998, σ. 428). Ήθελε να σηματοδοτήσει το νέο, την αλλαγή, τον βηματισμό με τις σύγχρονες εξελίξεις, με την επιστήμη, την τεχνολογία και τη διά βίου εκπαίδευση, την απαγκίστρωση από το παρελθόν, από το παλαιό Εργατικό Κόμμα, από τα στενά όρια της κομματικής επιρροής. Ήθελε να στηρίξει την επιχειρηματικότητα και το ανθρώπινο κεφάλαιο, την ανταγωνιστικότητα και τον ρόλο του κράτους ως επόπτη. Ήθελε να καταστήσει τη Βρετανία ισχυρό παίκτη στην Ευρώπη αλλά και διεθνώς. Ήθελε το κόμμα του να είναι ικανό να κερδίζει συνεχώς εκλογικές αναμετρήσεις· δήλωσε ανοιχτά ότι πίστευε σε κάποιες από τις μεταρρυθμίσεις της Margaret Thatcher· θεωρούσε πως η αναθεώρηση του άρθρου IV του καταστατικού του Εργατικού Κόμματος συμβόλιζε αυτό το διαφορετικό και καινοτόμο που ήθελε να προσδώσει στο κόμμα του και στην πολιτική ζωή της χώρας (Blair, 2010/2011). Ο πραγματιστής, μεταρρυθμιστής, κεντρώος Tony Blair κατόρθωσε να κερδίσει τρεις συνεχόμενες φορές (1997, 2001 και 2005) τις εκλογές· επίτευγμα μοναδικό.

Οι πολιτικές των κυβερνήσεων του Tony Blair επικεντρώθηκαν στην ανεξαρτησία της Τράπεζας της Αγγλίας, στην ανάπτυξη, στις επενδύσεις, στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στη μεταρρύθμιση των δημοσίων υπηρεσιών με την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα, στη μεταρρύθμιση του Εθνικού Συστήματος Υγείας, του κράτους πρόνοιας συνδυάζοντας την κοινωνική ευαισθησία με την προσωπική ευθύνη που φέρει το ίδιο το άτομο (welfare-to-work programme – από τα επιδόματα στην εργασία), στη λειτουργία νοσοκομείων υπό τη διοίκηση ιδρυμάτων, στις ακαδημίες, στα δίδακτρα των πανεπιστημίων, στην αντικοινωνική συμπεριφορά,

στην παράνομη μετανάστευση, στα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων, στις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις, στη συμμαχία με τις ΗΠΑ και στον πόλεμο του Ιράκ· ο Tony Blair εστίασε επίσης όχι στα κομματικά μέλη και στους ακτιβιστές, αλλά στους υποστηρικτές εκτός του κόμματος, ενώ το 1996 (πριν ανέλθει στην εξουσία) περιόρισε τις εξουσίες των κομματικών οργάνων, δηλαδή του συνεδρίου του κόμματος και της Εθνικής Εκτελεστικής Επιτροπής (Blair, 2010/2011). Οι πολιτικές απασχόλησης του Tony Blair για την καταπολέμηση της ανεργίας περιελάμβαναν τη δημιουργία του “Jobcentre Plus” για την παροχή εργασιακών ευκαιριών, είχαν προηγηθεί οι επιμορφωτικές πρωτοβουλίες και η επιχορηγούμενη εργασία, την οποία αν ο άνεργος αρνούταν, έχανε τα επιδόματά του· επίσης, είχε θεσπιστεί εθνικός κατώτατος μισθός και παρέχονταν φορολογικές πιστώσεις σε εργαζόμενες ή μονογονεϊκές οικογένειες (Rhodes, 2015).

Στον Tony Blair ασκήθηκε κριτική όσον αφορά την πολύ μεγάλη από μέρους του συγκέντρωση εξουσιών και τον σφιχτό έλεγχο στο κόμμα μέσω των δικών του ανθρώπων. Ο Eric Shaw εξετάζοντας το βιβλίο του Lewis Minkin *The Blair Supremacy* αναφέρει πως, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ο Tony Blair ήθελε να αποκτήσει το κόμμα «μια νέα οργανωτική κουλτούρα» (Shaw, 2016, p. 154). Ο Blair πρόκρινε μια νέα διοικητική κουλτούρα, προσλαμβάνοντας επίσης νέους ανθρώπους αφοσιωμένους σε αυτόν και στο όραμά του· οι μάνατζερ του κόμματος ασκούσαν έλεγχο στα όργανα αυτού και εμπόδιζαν τις αντίθετες φωνές να ακουστούν· θεωρούσαν τα εργατικά συνδικάτα εμπόδια στο να προχωρήσει το κόμμα μπροστά· στα λάθη του Blair συγκαταλεγόταν και η μη στήριξη των Rhodri Morgan και Ken Livingstone ως πρώτου υπουργού στην Ουαλία και ως δημάρχου του Λονδίνου αντίστοιχα (Shaw, 2016). Τόσο ο Anthony Giddens με το βιβλίο του *Beyond Left and Right* όσο και ο Tony Blair θα διακήρυτταν ότι η διάκριση μεταξύ Αριστεράς και Δεξιάς ήταν πλέον ξεπερασμένη και δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες· αυτό που είχε πρωτεύουσα σημασία ήταν η καλή ή κακή διοίκηση, ωστόσο κατ’ αυτόν τον τρόπο η πολιτική θα υποβαθμιζόταν σε μια τεχνοκρατική διοίκηση και οι αντίθετες φωνές θα παραμερίζονταν· ο Blair θα διέκρινε επίσης μεταξύ αυτών που ήταν στο πλάι τους, για παράδειγμα όσοι επιθυμούσαν την αλλαγή, και αυτών που ήταν απέναντί τους, όπως όσοι ήταν προσκολλημένοι στο παρελθόν (Dyrberg, 2009).

Υπήρχαν αυτοί που άσκησαν κριτική στο Νέο Εργατικό Κόμμα ότι συνέχιζε τον θατσερισμό και αυτοί που υποστήριζαν, αντίθετα, ότι συνέχιζε την

εκσυγχρονιστική παράδοση του Εργατικού Κόμματος· ωστόσο, το Νέο Εργατικό Κόμμα προχώρησε πέρα τόσο από τον θατσερισμό όσο και από το παλιό Εργατικό Κόμμα συνδυάζοντας πολιτικές των Συντηρητικών, όπως η αντιπληθωριστική πολιτική, η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην παροχή δημοσίων υπηρεσιών, η έμφαση στην εργασία αντί για την πρόνοια και η αυστηρότητα στην παραβατικότητα, με πολιτικές όπως ο κατώτατος μισθός, η ίδρυση δωρεάν βρεφικών σταθμών, οι νέοι εργασιακοί κανονισμοί και η έμφαση στον κοινωνικό αποκλεισμό και στην κοινωνική δικαιοσύνη (Driver & Martell, 2002).

Τη θέση του Tony Blair μετά από δέκα χρόνια στην εξουσία (1997-2007) ανέλαβε, όπως ήταν αναμενόμενο, ο Gordon Brown (υπουργός Οικονομικών στις κυβερνήσεις του Tony Blair, των οποίων η συνύπαρξη ήταν δύσκολη και ανταγωνιστική), ο οποίος βρέθηκε αντιμέτωπος με την πιστωτική κρίση του 2008 και, παρά τα εύσημα για τον χειρισμό αυτής, η δημοτικότητά του ήταν πτωτική και το αποτέλεσμα των επικείμενων εκλογών προδιαγεγραμμένο. Μετά την ήττα του Labour Party στις εκλογές του 2010 –το κόμμα ήρθε δεύτερο, αν και στη Σκωτία και στην Ουαλία τα πήγε πολύ καλύτερα σε σχέση με την Αγγλία, και οι Συντηρητικοί σχημάτισαν κυβέρνηση με τους Φιλελεύθερους Δημοκράτες. Μάλιστα, ο A. Giddens θα δήλωνε ότι ήρθε η ώρα να αφήσουν στην άκρη την ονομασία «Νέο Εργατικό Κόμμα» (Parkinson, 2010)– και την παραίτηση του Gordon Brown που ανέλαβε την ευθύνη, αρχηγός του Εργατικού Κόμματος εκλέχθηκε το 2010 ο Ed Miliband. Ο τελευταίος, αφού κέρδισε τον αδελφό του David Miliband που συμμετείχε κι αυτός στη διαδικασία εκλογής νέου αρχηγού, παρουσιάστηκε ως ο νέος σε ηλικία ηγέτης που θα έφερνε την αλλαγή στο κόμμα.

Τρίτη τομή στη βρετανική σοσιαλδημοκρατία αποτελεί η εκλογή του αριστερού Jeremy Corbyn στην ηγεσία του Labour Party τον Σεπτέμβριο του 2015 με ποσοστό σχεδόν 60% μετά την απογοητευτική και μη αναμενόμενη ήττα του κόμματος στις εκλογές του Μαΐου του 2015 και την παραίτηση του Ed Miliband, ο οποίος βρέθηκε παγιδευμένος μεταξύ της επιθυμίας για αλλαγή και της μη απάρνησης των παρελθουσών κυβερνήσεων των Εργατικών στις οποίες μάλιστα συμμετείχε. Αν και ο Jeremy Corbyn είχε μπει στην προεκλογική μάχη αρχικά ως αουτσάιντερ, με την επιτυχημένη προεκλογική εκστρατεία του, με τον λόγο του κατά της λιτότητας και την αντισυμβατική του εμφάνιση γοήτευσε τους ψηφοφόρους του και πέτυχε εν τέλει μια μεγάλη νίκη. Η υποστηρίκτρια του Tony Blair, Liz Kendall, έλαβε λιγότερο από 5% (Shaw, 2016). Με τον Jeremy Corbyn το κόμμα έκανε ακόμα

πιο μεγάλη στροφή προς τα αριστερά μετά τον Ed Miliband· πρόκειται για μια εκ διαμέτρου αντίθετη κατεύθυνση από αυτή που ήταν το Labour Party υπό τον Tony Blair, για αυτό και η εκλογή του προκάλεσε την παραίτηση υπουργών της σκιώδους κυβέρνησης. Ο Jeremy Corbyn είχε να αντιμετωπίσει επίσης αντίσταση και δυσπιστία από άτομα που έπαιζαν σημαντικό ρόλο (Shaw, 2016). Το Labour Party τάχθηκε υπέρ του Ναι στο δημοψήφισμα για την παραμονή ή μη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (το 2016), εξέφρασε ισχυρή επιθυμία για μια Ευρώπη πιο κοινωνική, με πολιτικές πιο φιλικές προς τους εργαζομένους και τα δικαιώματά τους (ο Jeremy Corbyn είχε ταχθεί ενάντια στα συμβόλαια μηδενικών ωρών – zero-hour contracts) και πήρε θέση κατά της λιτότητας (Rowlands, 2015).

Η στρατηγική του Jeremy Corbyn στο ζήτημα του Brexit που μονοπωλεί τη βρετανική πολιτική και το ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές ενδιαφέρον τα τρία τελευταία χρόνια που μεσολάβησαν από το δημοψήφισμα ήταν να σεβαστεί το αποτέλεσμα αυτού για έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση με απώτερο στόχο τις εκλογές και την ανάληψη της εξουσίας, ελπίζοντας σε κατάρρευση των Συντηρητικών (Tories), αντί να προσπαθήσει να χτίσει μια πιο ξεκάθαρη στάση μέσα από τη σφυρηλάτηση συμμαχιών με το Scottish National Party (SNP), τους Liberal Democrats, τους Greens και το Plaid Cymru που υποστηρίζουν την παραμονή (Remain) στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Lawson, 2019). Τον περασμένο Σεπτέμβριο (2019) στο συνέδριο του Labour Party έγινε δεκτή η πρόταση του Jeremy Corbyn όσον αφορά τη στάση του κόμματος σχετικά με το Brexit, παρά τις αντιδράσεις αυτών που ήθελαν να υιοθετήσει το κόμμα μια ξεκάθαρη θέση υπέρ της παραμονής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με τον Jeremy Corbyn, αν οι Εργατικοί κερδίσουν στις προσεχείς εκλογές, θα παραμείνουν ουδέτεροι ενώ διαπραγματεύονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα σε διάστημα τριών μηνών, στη συνέχεια θα διεξαχθεί δημοψήφισμα εντός έξι μηνών και η στάση του κόμματος θα αποφασιστεί σε έκτακτο συνέδριο· το Εργατικό Κόμμα ανακοίνωσε επίσης στο συνέδριο την εισαγωγή δωρεάν προσωπικής φροντίδας για άτομα άνω των 65 ετών και την τετραήμερη, ή 32 ώρες, εβδομαδιαία εργασία (Watson, 2019). Όσον αφορά τη στάση των υπόλοιπων 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο ζήτημα του Brexit, σταχυολογώντας τις αντιδράσεις από τις Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Πολωνία και Σουηδία γίνεται αντιληπτό ότι στις ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει ομοφωνία, για αυτές είναι πιο σημαντική η ενιαία αγορά από τη βρετανική αγορά και δεν θα επιτρέψουν στη Μεγάλη Βρετανία να χρησιμοποιεί την ενιαία αγορά κατά το δοκούν (MacShane, 2018).

Στις 29 Οκτωβρίου 2019 το Βρετανικό Κοινοβούλιο ενέκρινε τη διεξαγωγή εκλογών στις 12 Δεκεμβρίου μετά και την τρίμηνη παράταση που δόθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο Brexit ως τις 31 Ιανουαρίου. Ο πρωθυπουργός Boris Johnson επιθυμούσε τη νίκη του στις εκλογές, ώστε να καταφέρει να περάσει από το Βρετανικό Κοινοβούλιο τη συμφωνία του για το Brexit. Όσον αφορά τους Εργατικούς, δεν στήριζαν όλοι τη διεξαγωγή εκλογών, εκφράζοντας αμφιβολίες για τον χρόνο που αυτές θα λάμβαναν χώρα. Την επόμενη μέρα της ψηφοφορίας για τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών, παρά το ότι το θέμα του Brexit έχει μονοπωλήσει την πολιτική ατζέντα, ο Jeremy Corbyn και ο Boris Johnson εστίασαν στο Εθνικό Σύστημα Υγείας, με τον πρώτο να κατηγορεί τον δεύτερο ότι επιχειρεί με τη σχεδιαζόμενη συμφωνία του με τον πρόεδρο των ΗΠΑ να επιτρέψει πλήρη πρόσβαση της αμερικανικής αγοράς στο Εθνικό Σύστημα Υγείας (Courea, 2019). Το Labour Party στις εκλογές του Δεκεμβρίου (2019) υπέστη συντριπτική ήττα και ο Jeremy Corbyn δήλωσε πως δεν θα ηγηθεί του κόμματος στις επόμενες εκλογές, όποτε αυτές γίνουν· είναι επιτακτικός ο αναστοχασμός για τις αιτίες της ήττας –με στελέχη του Εργατικού Κόμματος να στρέφουν τα βέλη τους εναντίον του Jeremy Corbyn–, καθώς και η διαδικασία εκλογής νέου αρχηγού (για τις πιο σημαντικές χρονολογίες του Labour Party βλ. Πίνακα Α1).

PSOE – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική

Το πιο παλιό κόμμα της Ισπανίας, καθώς και ένα από τα πιο παλιά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης, είναι το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα (Partido Socialista Obrero Español – PSOE) το οποίο ιδρύθηκε το 1879. Κατά τη Δεύτερη Δημοκρατία (1931-1936), το PSOE ήταν το πιο μεγάλο κόμμα της αριστεράς (Kennedy, 2009). Η δικτατορία του Francisco Franco (1939-1975) στοίχισε πολύ στους Σοσιαλιστές. Ωστόσο, το κόμμα αναγεννήθηκε με την ανάληψη της ηγεσίας το 1974 από τον Felipe González· ήταν το κύριο κόμμα της αντιπολίτευσης στις εκλογές του 1977 και του 1979, ενώ στη συνέχεια είχε τέσσερις διαδοχικές νίκες, το 1982, το 1986, το 1989 και το 1993. Το 1976 το PSOE θα δήλωνε ότι ήταν ένα μαρξιστικό κόμμα προκειμένου να ανταγωνιστεί το Κομμουνιστικό Κόμμα Ισπανίας (Partido Comunista de España – PCE) και να αποτελέσει ισχυρή αριστερή αντιπολιτευόμενη δύναμη· ωστόσο, εγκατέλειψε γρήγορα (το 1979) τη μαρξιστική του ταυτότητα, στράφηκε στο κέντρο και αποτέλεσε ένα πολυσυλλεκτικό, σύγχρονο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα (Kennedy, 2009).

Η πρώτη τομή στη σοσιαλδημοκρατία της Ισπανίας ήταν η άνοδος του PSOE στην εξουσία το 1982 και το εκπληκτικό σερί των νικών του. Πρώτη προτεραιότητα της κυβέρνησης του PSOE αποτελούσε η σταθεροποίηση της δημοκρατίας και η αναθέρμανση της οικονομίας μέσω σφιχτής οικονομικής πολιτικής με στόχο να καταστεί η Ισπανία ανταγωνιστική και ελκυστική για ξένες επενδύσεις και να αποτελέσει μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (έγινε το 1986). Στη συνέχεια, όταν οι οικονομικές συνθήκες το επέτρεψαν, αλλά και θορυβημένη από τη γενική απεργία του 1988 και έχοντας την επιθυμία να εξευρωπαϊστεί η χώρα και σε άλλους τομείς, προχώρησε στην ικανοποίηση των απαιτήσεων του ισπανικού λαού για αύξηση των κοινωνικών δαπανών (για παράδειγμα, στην υγεία, στην παιδεία και στις συντάξεις), αλλά και των δαπανών για υποδομές – μάλιστα, σε μια εποχή κατά την οποία η σοσιαλδημοκρατία είχε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της Νέας Δεξιάς και την επικράτηση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών (Kennedy, 2001). Ο Felipe González επέδειξε πραγματισμό κατά τα χρόνια της παραμονής του στην εξουσία και προσανατόλισε όλες τις προσπάθειές του και τις πολιτικές του προς τον στόχο της συμμετοχής της Ισπανίας στην καρδιά του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, ακολουθώντας τις οικονομικές επιταγές που απαιτούνταν προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος και έχοντας δίπλα του τον ισπανικό λαό. Ωστόσο, στα τέλη της δεκαετίας του 1980

και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στην υπόλοιπη Ευρώπη, προχώρησε σε αυξήσεις δαπανών. Χαρακτηριστικά, «αυξήσεις στη δαπάνη για την υγεία επέτρεψαν σε όλο τον πληθυσμό να έχει ελεύθερη πρόσβαση στη φροντίδα υγείας από το 1992· μία δεκαετία νωρίτερα, όταν το PSOE ανήλθε στην εξουσία, έξι εκατομμύρια Ισπανοί δεν είχαν καθόλου πρόσβαση στη δημόσια φροντίδα υγείας» (Kennedy, 2009, p. 96). Η δεκαετία του 1990 ήταν μια δύσκολη δεκαετία για το PSOE, αρχής γενομένης από την οικονομική ύφεση του 1992, οπότε η κυβέρνηση του PSOE αναγκάστηκε να περικόψει τις δαπάνες μια και, προκειμένου να εξασφαλίσει συγχρόνως τη συμμετοχή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, έπρεπε να εκπληρώσει τα κριτήρια σύγκλισης.

Το 1996 το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ισπανίας έχασε τις εκλογές έπειτα από πολυετή παραμονή στην εξουσία, από το 1982. Τα σκάνδαλα διαφθοράς καθώς και οι συγκρούσεις εντός του κόμματος (οι guerristas, οι υποστηρικτές του Alfonso Guerra, του υπαρχηγού του PSOE, και οι renovadores – οι ανανεωτές, οι υποστηρικτές του Felipe González) είχαν καταλυτική επίδραση (Lago, 2006). Είχαν προηγηθεί οι εκλογές του 1993 κατά τις οποίες το PSOE έχασε την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Το 1997 ο Felipe González παραιτήθηκε από γενικός γραμματέας και τη θέση του ανέλαβε ο Joaquín Almunia, ο οποίος με τη σειρά του παραιτήθηκε τη νύχτα των εκλογών του 2000 μετά το πλήρως απογοητευτικό αποτέλεσμα για το PSOE· η ήττα αποτέλεσε ωστόσο και την αφορμή για την απαρχή της διαδικασίας μεταμόρφωσης του κόμματος (Lago, 2006). Νέος ηγέτης του κόμματος εκλέχθηκε ο (39χρονος τότε) José Luis Rodríguez Zapatero και μαζί του μια νέα ομοσπονδιακή εκτελεστική επιτροπή· από τις πρώτες προτεραιότητες του Zapatero ήταν η ανανέωση του κόμματος, καθώς και η προσπάθεια να κερδίσει ξανά την εμπιστοσύνη των πολιτών, η προώθηση νέων πολιτικών και η προσέλκυση του ενεργού πληθυσμού και των πρώην ψηφοφόρων (Lago, 2006). Μέντοράς του –όπως του Tony Blair ήταν ο κοινωνιολόγος Anthony Giddens– ήταν ο Ιρλανδός φιλόσοφος και πολιτικός θεωρητικός Philip Pettit, που τον επηρέασε στο ζήτημα των ελευθεριών στις οποίες έδωσε ιδιαίτερη έμφαση με την προστασία των γυναικών, των ομοφυλοφίλων και των μεταναστών, μια και η φιλοσοφία του Zapatero συμπυκνωνόταν στον όρο «σοσιαλισμός των πολιτών» (“citizens’ socialism” – “socialismo ciudadano”) που σκοπό είχε την προώθηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και ελευθεριών (Encarnación, 2011, p. 28· Kennedy, 2009, p. 105).

Δεύτερη σημαντική τομή στην ισπανική σοσιαλδημοκρατία ήταν η άνοδος του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ισπανίας στην εξουσία υπό την ηγεσία του José Luis Rodríguez Zapatero το 2004 και ιδιαίτερα η πρώτη κυβέρνηση που σχηματίστηκε από αυτόν (2004-2008) μια και η δεύτερη βρέθηκε αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2007-2008. Έπειτα από οκτώ χρόνια παραμονής στην αντιπολίτευση, το PSOE ανήλθε στην εξουσία λίγες μόλις ημέρες μετά την τρομοκρατική επίθεση στον σιδηροδρομικό σταθμό Atocha της Μαδρίτης από την Al-Qaeda.² Η επίθεση αυτή καθώς και οι μετέπειτα χειρισμοί της κυβέρνησης του Λαϊκού Κόμματος (PP) του José María Aznar συνέβαλαν, όπως βέβαια και όλες οι προσπάθειες του Zapatero τα τέσσερα αυτά χρόνια από την εκλογή του ως αρχηγού του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος, στην κινητοποίηση των ψηφοφόρων και τη νίκη του PSOE με 42,6% έναντι 37,7% του PP, σχηματίζοντας κυβέρνηση μειοψηφίας με την υποστήριξη αριστερών κομμάτων (Encarnación, 2011· Field, 2011· Lago, 2006). Αν και στην οικονομία ο Zapatero ακολούθησε τις πολιτικές του προκατόχου του, επέφερε προοδευτικές αλλαγές στη δημόσια ζωή της Ισπανίας στρέφοντας το κόμμα προς τα αριστερά και κάνοντας κάποιους, όπως ο Omar G. Encarnación (2011), να μιλούν για «δεύτερη μετάβαση» (σ. 21) στην Ισπανία μετά τη μετάβαση στη δημοκρατία στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Άλλοι πάλι, όπως η Bonnie N. Field (2011), αν και αναγνωρίζουν πως σημειώθηκαν σπουδαίες αλλαγές κατά την πρώτη κυβερνητική θητεία του Zapatero, δεν θεωρούν πως αυτές συνιστούν «δεύτερη μετάβαση» (σ. 1), η οποία αποτελεί έναν πολυσήμαντο όρο.

Αξιοσημείωτες ήταν οι πολιτικές του José Zapatero που αφορούσαν τον δημόσιο διάλογο σχετικά με τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο και τη δικτατορία του Francisco Franco, την αποκατάσταση των θυμάτων του εμφυλίου πολέμου και της δικτατορίας, τον γάμο μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών, την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων, τη γρήγορη έκδοση διαζυγίου, την προστασία των γυναικών από την ενδοοικογενειακή βία, την κατάργηση των θρησκευτικών συμβόλων στους δημόσιους χώρους, την απόσυρση του νόμου για την υποχρεωτική διδασκαλία των θρησκευτικών στα δημόσια σχολεία, την έρευνα των βλαστοκυττάρων, τη χορήγηση αμνηστίας και της ισπανικής υπηκοότητας σε όσους παράνομους μετανάστες καταγράφουν και την ενσωμάτωσή τους στην ισπανική κοινωνία, την παροχή βοήθειας από το κράτος για τη φροντίδα των ηλικιωμένων ατόμων και αυτών με

² Η τρομοκρατική επίθεση στον σιδηροδρομικό σταθμό Atocha της Μαδρίτης σημειώθηκε στις 11 Μαρτίου 2004 και στοίχισε τη ζωή σε 192 άτομα.

αναπηρία, τη χορήγηση επίσης μεγαλύτερης αυτονομίας σε έξι από τις δεκαεπτά περιφέρειες της Ισπανίας και την απόσυρση των στρατευμάτων της χώρας από το Ιράκ – μια και ο ισπανικός λαός είχε αντιταχθεί στον πόλεμο του Ιράκ (Encarnación, 2011· Field, 2011). Αν και ο José Zapatero συγκρίνεται με τον Tony Blair και τον Gerhard Schröder στο ότι συγκέρασε τις σοσιαλδημοκρατικές ιδέες με την ελεύθερη αγορά, διαφέρει όσον προς την ιδιαίτερη έμφαση που έδωσε στο κράτος πρόνοιας και στα πολιτικά δικαιώματα, δίνοντας νέα πνοή στη σοσιαλδημοκρατία στην Ισπανία (Encarnación, 2011). Ο ίδιος ο Zapatero θέλησε να διαφοροποιηθεί από τον πραγματισμό και τον «Τρίτο Δρόμο» του Blair (Kennedy, 2009).

Το 2008 το PSOE κέρδισε εκ νέου τις εκλογές υπό τον José Zapatero με 43,9% έναντι 39,9% που έλαβε το PP –αποδεικνύοντας ότι η πρώτη του νίκη δεν ήταν τυχαία– και σχημάτισε ξανά κυβέρνηση μειοψηφίας (Field, 2011). Στο υπουργικό συμβούλιο οι γυναίκες αποτελούσαν την πλειοψηφία, ενώ ο Zapatero εισήγαγε και ένα νέο νόμο σχετικά με τις αμβλώσεις (Encarnación, 2011). Λόγω της οικονομικής κρίσης ο Zapatero αναγκάστηκε να λάβει επώδυνα μέτρα για τον ισπανικό λαό, όπως μείωση στον μισθό των δημοσίων υπαλλήλων και πάγωμα των συντάξεων, καθώς και να προχωρήσει σε εργατική μεταρρύθμιση, τα οποία του στοίχισαν τη νίκη στις εκλογές του 2011 –ο ίδιος μάλιστα δεν θα διεκδικούσε ξανά την πρωθυπουργία– και έφεραν στην εξουσία το PP με απόλυτη πλειοψηφία εδρών, για να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση του Mariano Rajoy την οικονομική κρίση. Ο ισπανικός λαός εξέφρασε κατ’ αυτόν τον τρόπο την απογοήτευσή του και τη δυσαρέσκειά του προς την κυβέρνηση του Zapatero. Το 2012 εκλέχθηκε γενικός γραμματέας του κόμματος ο Alfredo Pérez Rubalcaba, ενώ από το 2014 έως το 2016 γενικός γραμματέας ήταν ο Pedro Sánchez.

Τον Απρίλιο του 2019 το PSOE κέρδισε τις εκλογές, χωρίς ωστόσο να έχει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Είχε προηγηθεί τον Φεβρουάριο η προκήρυξη των εκλογών από τον πρωθυπουργό της κυβέρνησης μειοψηφίας και ηγέτη του PSOE Pedro Sánchez μετά την καταψήφιση του προϋπολογισμού και από τα καταλανικά κόμματα, τα οποία το 2018 είχαν στηρίξει την πρόταση μομφής του εναντίον του τότε πρωθυπουργού Mariano Rajoy μετά την καταδίκη του Λαϊκού Κόμματος για σκάνδαλα διαφθοράς. Η πολιτική αστάθεια και η αβεβαιότητα είναι παρούσες από τις εκλογές του 2015, όταν το κόμμα του Mariano Rajoy PP είχε μεν έρθει πρώτο, αλλά δεν είχε την πλειοψηφία· το 2016 είχαν προκηρυχθεί ξανά εκλογές με την ανάδειξη και πάλι του PP σε πρώτο κόμμα χωρίς να έχει την πλειοψηφία, κατάφερε ωστόσο να

σχηματίσει κυβέρνηση μειοψηφίας μετά την αποχή των Σοσιαλιστών από τη δεύτερη ψηφοφορία στη Βουλή για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης και την παραίτηση του ηγέτη του PSOE Pedro Sánchez, ο οποίος στη συνέχεια επανεκλέχθηκε. Το PSOE είχε έρθει δεύτερο και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις (το 2015 και το 2016) με χαμηλά ποσοστά.

Τώρα (η τρίτη τομή στην ισπανική σοσιαλδημοκρατία), ύστερα από την αποτυχία σχηματισμού κυβερνητικού συνασπισμού μετά τις εκλογές του Απριλίου, έλαβαν χώρα ξανά εκλογές στις 10 Νοεμβρίου, όπως είχε προαναγγείλει ο υπηρεσιακός πρωθυπουργός Pedro Sánchez, στις οποίες το PSOE ήρθε πρώτο χωρίς ωστόσο να έχει και πάλι την πλειοψηφία ενώ έχασε και τρεις έδρες. Δύο ημέρες μετά τις εκλογές ο Pedro Sánchez και οι Unidas Podemos ήρθαν σε προκαταρκτική συμφωνία για τη συγκρότηση κυβερνητικού συνασπισμού. Στις αρχές Σεπτεμβρίου ο Pedro Sánchez είχε παρουσιάσει 370 μέτρα που συνιστούσαν τη βάση για ένα «Κοινό Προοδευτικό Πρόγραμμα», επιχειρώντας άνοιγμα προς το αριστερό κόμμα Unidas Podemos για να τον στηρίξουν στο Κοινοβούλιο· μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν αλλαγές στην εργασιακή μεταρρύθμιση, η θωράκιση των συντάξεων, η εγγύηση ενός ελάχιστου εισοδήματος, η καθολίκευση της νηπιακής εκπαίδευσης, το φρένο στις καταχρηστικές αυξήσεις στις τιμές των ενοικίων, μια νέα ώθηση στον διάλογο μεταξύ Μαδρίτης και Καταλονίας, η απαγόρευση να κόβεται το ρεύμα, το νερό και το αέριο, ένας πανευρωπαϊκός κατώτατος μισθός (Marcos, 2019). Τα κύρια χαρακτηριστικά του κομματικού συστήματος της Ισπανίας είναι ο κατακερματισμός και η πόλωση, ενώ φαίνεται να εγκαταλείπεται και η μετριοπάθεια που χαρακτήριζε τους ηγέτες κατά τη διαδικασία της μετάβασης προς τη δημοκρατία (Margulies, 2019) (για τις πιο σημαντικές χρονολογίες του PSOE βλ. Πίνακα Α2).

PS – κομματική εξέλιξη και δημόσια πολιτική

Η πολύχρονη δικτατορία (των Salazar/Caetano) στην Πορτογαλία τερματίστηκε αναίμακτα στις 25 Απριλίου 1974 από χαμηλόβαθμους αξιωματούχους του στρατού (Movimento das Forças Armadas – MFA) που κατέλαβαν την εξουσία (η επονομαζόμενη «επανάσταση των γαρυφάλλων»), ωστόσο ο εκδημοκρατισμός της ιβηρικής χώρας (από τον Απρίλιο του 1974 μέχρι τον Απρίλιο του 1976) θα λάμβανε χώρα μέσα από τις σχέσεις που θα αναπτύσσονταν μεταξύ του στρατού (οι συντηρητικές ομάδες εναντίον των ριζοσπαστικών ομάδων), των κομμάτων (τα μετριοπαθή κόμματα εναντίον του κομμουνιστικού κόμματος) και της κοινωνίας (Lisi, 2015). Αν και το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Πορτογαλίας (Partido Socialista – PS) είχε ιδρυθεί το 1875, ήταν αδύναμο και επανιδρύθηκε το 1973 στο Bad Münstereiffel της Δυτικής Γερμανίας από τον Mário Soares· παρά την ίδρυση του PS στη Δυτική Γερμανία, ο Mário Soares είχε επηρεαστεί ιδεολογικά από τους Γάλλους Σοσιαλιστές, ενώ το SPD, από την άλλη, ένωθε πιο κοντά με το PSOE παρά με το PS (Magone, 2005).

Το PS υπό τον Mário Soares έλαβε τις περισσότερες ψήφους στις εκλογές του 1975, κέρδισε επίσης στις εκλογές του 1976 –είχε προηγηθεί σοσιαλιστικό συνέδριο στήριξης του PS με ηγέτες όπως ο Willy Brandt και ο Felipe González (Magone, 2005)– και σχημάτισε κυβέρνηση μειοψηφίας μέχρι το 1977 (η πρώτη τομή στην πορτογαλική σοσιαλδημοκρατία, η άνοδος στην εξουσία του PS), ενώ στη συνέχεια συνέπραξε με το Δημοκρατικό και Κοινωνικό Κέντρο (CDS). Το PS εφάρμοσε μέτρα λιτότητας λόγω των κακών οικονομικών συνθηκών που είχε να αντιμετωπίσει. Το 1983 δημιουργήθηκε κυβερνητικός συνασπισμός μεταξύ των Σοσιαλιστών (PS) και των Σοσιαλδημοκρατών (PSD) για να προωθήσει και να φέρει εις πέρας την ένταξη της Πορτογαλίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (1986). Το 1985, το 1987 και το 1991 ηττήθηκε από το PSD που ήταν κυρίαρχο (το κεντροδεξιό κόμμα της Πορτογαλίας χρησιμοποιεί καταχρηστικά τον όρο σοσιαλδημοκρατικό λόγω και των ιδιαιτεροτήτων της μετάβασης προς τη δημοκρατία).

Το 1992 αρχηγός του PS εκλέχθηκε ο António Manuel de Oliveira Guterres (ο σημερινός γενικός γραμματέας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών). Στόχος του (όπως και του Tony Blair στη Μ. Βρετανία) ήταν να θέσει τέρμα στην κυριαρχία της δεξιάς κυβέρνησης και να ανέλθει το PS στην εξουσία. Το 1995 το PS κατόρθωσε να σχηματίσει κυβέρνηση μειοψηφίας, το ίδιο και το 1999 μέχρι το 2002 που σχηματίστηκε μια κεντροδεξιά συμμαχία. Το 1995 το PS ανήλθε στην εξουσία (η

δεύτερη τομή στην πορτογαλική σοσιαλδημοκρατία) έπειτα από μία δεκαετία που βρισκόταν στην αντιπολίτευση, υπολειπόμενο λίγες μόνο έδρες από την απόλυτη πλειοψηφία, και ακολούθησε τον «Τρίτο Δρόμο» πριν από το Labour Party και από το SPD, αν και ο αρχηγός του, ο António Manuel de Oliveira Guterres, υποστήριζε ότι δεν ακολουθούσε κανένα δρόμο (Lobo & Magalhães, 2001).

Ο Guterres, όντας πραγματιστής και κεντρώος και υποστηρικτής της ευρωπαϊκής πορείας της Πορτογαλίας, εφάρμοσε πολιτικές που συνδύαζαν τις οικονομικές επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μια και στόχος ήταν η συμμετοχή της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση το 1999, με τη μέριμνα για τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανεργία. Προχώρησε σε ιδιωτικοποιήσεις, εκσυγχρόνισε τη δημόσια διοίκηση για να γίνει πιο φιλική προς τον πολίτη, μετέτρεψε το κράτος από παρεμβατικό σε ρυθμιστικό, ενίσχυσε περαιτέρω την ευελιξία στην αγορά εργασίας για να πετύχει μείωση της ανεργίας και προώθησε το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα και άλλα μέτρα για να αντιμετωπίσει τον κοινωνικό αποκλεισμό, στη βάση όμως ότι τα άτομα που θα ωφελούνταν θα είχαν όχι μόνο δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις (Lobo & Magalhães, 2001). Η «περιφερειοποίηση» (“regionalization”) ωστόσο στην οποία ο Guterres είχε επενδύσει πολλά απορρίφθηκε (Magone, 2005, p. 510). Κατά τη δεύτερη θητεία του António Manuel de Oliveira Guterres, η δημοσιονομική πειθαρχία χαλάρωσε μετά την ένταξη στην Ευρωζώνη, αν και στη συνέχεια αναγκάστηκε να παρουσιάσει πιο σφικτό προϋπολογισμό, ενώ υπό την επίδραση του αριστερού κόμματος Bloco (BE) το PS έστρεψε την προσοχή του σε θέματα όπως τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων και των μεταναστών και ο διαχωρισμός κράτους και εκκλησίας (Lobo & Magalhães, 2001). Τον Δεκέμβριο του 2001 ο Guterres παραιτήθηκε μετά και τη βαριά ήττα στις τοπικές εκλογές.

Το 2004 αρχηγός του PS εκλέχθηκε ο José Sócrates. Το 2005 το PS ανήλθε στην εξουσία έχοντας την απόλυτη πλειοψηφία. Ο José Sócrates, έχοντας στα αριστερά του το BE, ασχολήθηκε με θέματα φύλου, δικαιωμάτων, για παράδειγμα με τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου, ενώ διεξήγαγε και ένα νέο δημοψήφισμα (το πρώτο είχε διεξαχθεί επί Guterres και η κυβερνητική πρόταση δεν είχε γίνει δεκτή) σχετικά με τις αμβλώσεις (Lisi, 2015). Στον τελευταίο χρόνο της πρώτης του κυβερνητικής θητείας ήρθε αντιμέτωπος με την οικονομική κρίση και υιοθέτησε μέτρα δημοσιονομικής επέκτασης. Το PS ανήλθε στην εξουσία και το 2009, σχηματίζοντας όμως κυβέρνηση μειοψηφίας και αλλάζοντας οικονομική πολιτική.

αντιμετώπισε τότε την οικονομική κρίση με μέτρα λιτότητας, κατ' εντολήν όπως και προηγουμένως της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Moury & Freire, 2013). Στις εκλογές του 2011 το PS ηττήθηκε και ανήλθαν στην εξουσία οι Σοσιαλδημοκράτες. Νωρίτερα τα κόμματα της αντιπολίτευσης είχαν απορρίψει το τελευταίο πακέτο μέτρων του José Sócrates, με αποτέλεσμα να παραιτηθεί και να κληθεί η Τρόικα (η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) να σώσει τη χώρα· το Μνημόνιο Κατανόησης (MoU) το υπέγραψαν τόσο οι Σοσιαλιστές όσο και οι Σοσιαλδημοκράτες και το Δημοκρατικό και Κοινωνικό Κέντρο - Λαϊκό Κόμμα (Moury & Freire, 2013). Το 2014 ο πρώην πρωθυπουργός José Sócrates συνελήφθη με την υποψία φοροδιαφυγής. Το 2017 κατηγορήθηκε για παθητική δωροδοκία, ξέπλυμα χρήματος, πλαστογραφία και φοροδιαφυγή.

Η τρίτη τομή στην πορτογαλική σοσιαλδημοκρατία ήταν ο σχηματισμός κυβέρνησης μειοψηφίας από τον António Luis Santos da Costa το 2015 (είχε εκλεγεί αρχηγός του PS το 2014) με την κοινοβουλευτική στήριξη των υπόλοιπων αριστερών κομμάτων. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα (PS), το αριστερό κόμμα Bloco (BE), το Πορτογαλικό Κομμουνιστικό Κόμμα (PCP) και οι Πράσινοι κατέληξαν το 2015, μετά από διαπραγματεύσεις και τις υποσχέσεις του PS στους εταίρους του σχετικά με την αναμόρφωση της φορολογίας, την αναπροσαρμογή των συντάξεων και τη μη συνέχιση των ιδιωτικοποιήσεων των δημόσιων υπηρεσιών, σε κυβερνητική συμφωνία – «geringonça» την ονόμασαν οι επικριτές της (Ramiro, 2019). Με τη συνεργασία αυτή εμποδίστηκε ο σχηματισμός δεξιάς κυβέρνησης μειοψηφίας. Η κυβέρνηση κατάφερε να μειώσει το έλλειμμα και να αυξηθεί ο τουρισμός αποφέροντας έσοδα, αν και η εργασιακή επισφάλεια παρέμεινε (Ramiro, 2019). Με τη σύμπραξη ωστόσο αυτών των αμιγώς αριστερών κομμάτων το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Πορτογαλίας κατόρθωσε να κυβερνήσει, έχοντας βάλει ένα φιλόδοξο στοίχημα που έπρεπε να κερδίσει και αποτελώντας φωτεινή εξαίρεση σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα.

Τον περασμένο Οκτώβριο (2019) το PS υπό τον António Costa κέρδισε τις εκλογές χωρίς όμως να εξασφαλίσει απόλυτη πλειοψηφία, με το κεντροδεξιό κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών να έρχεται δεύτερο σημειώνοντας το χειρότερο του αποτέλεσμα από το 1983. Το PS στη δεύτερη κυβερνητική θητεία του έχει στόχο να συνεχίσει το μείγμα πολιτικής που ακολούθησε, δηλαδή αναπτυξιακές πολιτικές και σεβασμός στους δημοσιονομικούς κανόνες της Ευρωζώνης. Μάλιστα, ο António Costa, που σχημάτισε εκ νέου κυβέρνηση μειοψηφίας, υποσχέθηκε ότι θα αυξήσει

τον κατώτατο μισθό στα 750 ευρώ μέχρι το 2023 (για τις πιο σημαντικές χρονολογίες του PS βλ. Πίνακα Α2).

Κεφάλαιο τρίτο

Σύγκριση SPD και Labour Party

Εξετάζοντας κανείς συγκριτικά τα δύο μεγάλα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης, το Εργατικό Κόμμα του Ηνωμένου Βασιλείου και το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας, διαπιστώνει την κοινή πορεία αυτών των δύο και τη μετεξέλιξή τους από κόμματα της εργατικής τάξης σε κόμματα πολυσυλλεκτικά και ανοιχτά στην υποδοχή νέων μελών. Τα κόμματα αυτά είχαν ενστερνιστεί τη σοσιαλιστική ιδεολογία. Ωστόσο, υπό το πρίσμα των νέων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων, άρχισε να χάνει τη λάμψη της και να είναι επιτακτικός ο επανακαθορισμός της και ο συγκερασμός σοσιαλδημοκρατικών και νεοφιλελεύθερων θέσεων ούτως ώστε να συμβαδίσουν τα δύο κόμματα με τις εξελίξεις και να αντιμετωπίσουν τα τρέχοντα προβλήματα. Οι βεβαιότητες του Εργατικού Κόμματος και του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας κλονίστηκαν. Αναγκάστηκαν να αλλάξουν φυσιογνωμία, το πρόγραμμά τους, την οργανωτική τους δομή, να γίνουν πιο ανοιχτά στην κοινωνία και να πάψουν να είναι περιχαρακωμένα σε μια ιδεολογία που δεν είχε τις απαντήσεις στα μεγάλα προβλήματα και επίσης σε μια εκλογική δύναμη που περιοριζόταν. Άνοιξαν την ατζέντα τους και επιχείρησαν την προβολή τους. Το Labour Party και το SPD έγιναν κυβερνητικά κόμματα, υπέμειναν ήττες, αντιμετώπισαν προκλήσεις μέχρι που γύρω στο τέλος του 20ού αιώνα, ευρισκόμενα για χρόνια στην αντιπολίτευση (1979-1997 για το Labour Party, 1982-1998 για το SPD), ανήλθαν στην εξουσία πλήρως μεταμορφωμένα πλησιάζοντας προς το κύριο αντίπαλό τους κόμμα, με ηγέτες τον Tony Blair και τον Gerhard Schröder αντίστοιχα.

Το Labour Party, σε αντίθεση με το SPD, επηρεάστηκε περισσότερο από την ιδεολογία του νεοφιλελευθερισμού παρά από τα νέα κοινωνικά κινήματα και τη μεταϋλιστική πολιτική. Στις δεκαετίες του 1950 και του 1980, μετά την κρίση που διήλθαν στα τέλη του 1970 και στις αρχές του 1980, τα δύο κόμματα άρχισαν να ανασυντάσσονται ώστε να αντιμετωπίσουν τις αντίστοιχες προκλήσεις και στις αμέσως επόμενες δεκαετίες του 1960 και του 1990 να κερδίσουν τις εκλογές. Ο εκσυγχρονισμός του SPD, σε σύγκριση με το Labour Party, τη δεκαετία του 1950 ήταν πιο ολοκληρωμένος, με αποτέλεσμα να εξελιχθεί σε ένα πολυσυλλεκτικό κόμμα: σε αυτό συνετέλεσε και η συνειδησιακή αρχικά «απο-προλεταριοποίηση» της κοινωνίας της Δυτικής Γερμανίας (Berger, 2004, p. 43). Στόχος των Labour Party και

SPD κατά τη διάρκεια της οργανωτικής τους ανασυγκρότησης, ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1990, ήταν να δοθούν περισσότερες δυνατότητες συμμετοχής στα ατομικά μέλη και στα μη μέλη αντίστοιχα.

Το Labour Party δεν μπορούσε να αγνοήσει την ανάληψη της εξουσίας από τη Margaret Thatcher (1979-1990) και την πολιτική και τις ιδέες που εξέφρασε, οι οποίες επηρέασαν βαθύτατα τη βρετανική κοινωνία· η συντηρητική κυβέρνηση της Margaret Thatcher στη Μ. Βρετανία ήταν διαφορετική από αυτή του Helmut Kohl στη Γερμανία και άφησε βαθύ αποτύπωμα στη βρετανική πολιτική σκηνή και στη βρετανική κοινωνία. Ούτε μπορούσε να αγνοήσει τις νέες πραγματικότητες που διαμορφώθηκαν μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το ευρύτερο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον γύρω του (παγκοσμιοποίηση, τεχνολογικές εξελίξεις, κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού τομέα), γι' αυτό θα άλλαζε (μέχρι τουλάχιστον το 1983 υποστήριζε ακόμα τις κενσιανές πολιτικές, τις εθνικοποιήσεις και τα συνδικάτα) πλησιάζοντας προς το Συντηρητικό Κόμμα, χωρίς ωστόσο να χάσει εντελώς κάποιες θεμελιώδεις αρχές του όπως η κοινωνική δικαιοσύνη. Τη μεταμόρφωση αυτή του Labour Party την εξέφρασε πληρέστερα ο Tony Blair με τον «Τρίτο Δρόμο» του.

Το SPD αντιμετώπισε την πρόκληση των Πρασίνων και διεύρυνε την ατζέντα του για να συμπεριλάβει περιβαλλοντικά και άλλα μεταϋλιστικά ζητήματα, ενώ δημιούργησε και ομάδες εργασίας, όπως αυτή των Γυναικών, που η καθεμία είχε το δικό της πεδίο δραστηριότητας. Όσον αφορά τον φεμινισμό συγκεκριμένα, αυτός υπολειπόταν αρχικά σε σύγκριση με άλλα ζητήματα και στα δύο κόμματα, αλλά στη συνέχεια, από τη δεκαετία του 1970, του δόθηκε χώρος ιδιαίτερα στο SPD (Berger, 2004), κάτι που φάνηκε και στην τωρινή διαδικασία εκλογής αρχηγού (2019) στην οποία οι υποψήφιοι συμμετείχαν ως ζευγάρια (άντρας και γυναίκα μαζί). Το SPD προέβη επίσης τη δεκαετία του 1990 σε οργανωτικές αλλαγές. Είχαν προηγηθεί η μεταπολεμική του ανασυγκρότηση και η απάρνηση των μαρξιστικών του πεποιθήσεων. Σημείο αναφοράς αποτέλεσε το συνέδριο του Bad Godesberg το 1959, στο οποίο το SPD προχώρησε σε απο-ρίζοσπαστικοποίηση, από κόμμα των εργατών έγινε κόμμα του λαού, και διατράνωσε την πίστη του στην οικονομία της αγοράς. Αυτή η μεταμόρφωση του SPD αποσκοπούσε επίσης και στο να παύσει η κυριαρχία των CDU/CSU.

Αν και τα δύο κόμματα ασπάζονταν τη φιλοσοφία του «Τρίτου Δρόμου» και οι ηγέτες τους, Tony Blair και Gerhard Schröder, ήταν πραγματιστές, υποστηρικτές

του πολιτικού κέντρου και έδιναν έμφαση στην προσωπική ευθύνη και στην ισότητα ευκαιριών και όχι στην ισότητα αποτελεσμάτων, διέφεραν στο ότι το SPD δεν απαρνήθηκε την καθολικότητα του κράτους πρόνοιας (Jun, 2003). Ενδεικτικό αυτού ήταν ότι στη Γερμανία, σε αντίθεση με τη Βρετανία, ο άνεργος ή άλλες ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες δεν στερούνταν τα διάφορα κοινωνικά επιδόματα, ή αυτό συνέβαινε σπάνια, αν αρνούσαν την προσφορά από τα προγράμματα για παράδειγμα Kombilohn-Model και Job-Aktiv-Gesetz για επιδοτούμενη εργασία ή κατάρτιση (Jun, 2003). Οι διαφορές μεταξύ του SPD και του Labour Party έγιναν ορατές και στο κείμενο που παρουσίασαν μαζί ο Gerhard Schröder και ο Tony Blair το 1999. Μάλιστα, στη Γερμανία προκάλεσε αντιδράσεις, ενώ αντίθετα στη Μ. Βρετανία πέρασε απαρατήρητο. Επίσης, το Labour Party κυβέρνησε μόνο του και όχι σε συνεργασία με κάποιο άλλο κόμμα όπως το SPD με τους Πράσινους, ούτε τα βρετανικά εργατικά συνδικάτα ασκούσαν πλέον τόσο μεγάλη επιρροή, και αυτά τα γνωρίσματα έδιναν συνεπώς στον Tony Blair μεγαλύτερη ευχέρεια κινήσεων σε ένα περισσότερο συγκεντρωτικό σύστημα. Συνεπώς, παρά τις συγκλίσεις, παρατηρούνται και αποκλίσεις στις ακολουθούμενες δημόσιες πολιτικές των δύο κομμάτων.

Μετά τον Gerhard Schröder το SPD συγκυβέρνησε με το CDU/CSU, βρέθηκε στην αντιπολίτευση και στη συνέχεια ξανά σε Μεγάλο Συνασπισμό μέχρι σήμερα που παλεύει να βγει από το τέλμα στο οποίο έχει περιέλθει, ενώ έως πρόσφατα βρισκόταν και σε διαδικασία εκλογής νέου αρχηγού, ενώ το Labour Party μετά τον Tony Blair παρέμεινε στην εξουσία με τον Gordon Brown και στη συνέχεια πέρασε στην αντιπολίτευση μέχρι σήμερα, εστιάζοντας κυρίως στο ζήτημα του Brexit και προτείνοντας αριστερές πολιτικές. Στο κομματικό σύστημα της Μ. Βρετανίας υπάρχουν τώρα και δύο νέα κόμματα που σχετίζονται με το Brexit, το Brexit Party του Nigel Farage και το The Independent Group - Change UK.

Σύγκριση PSOE και PS

Επιχειρείται σύγκριση μεταξύ αυτών των δύο κομμάτων του ιβηρικού σοσιαλισμού, του PSOE και του PS, μια και οι χώρες αυτών των δύο, η Ισπανία και η Πορτογαλία αντίστοιχα, γνώρισαν μια πολύχρονη δικτατορία (1939-1975 για την Ισπανία, 1933-1974 για την Πορτογαλία) που σημάδεψε την πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή. Εκπεφρασμένοι στόχοι του PSOE και του PS μετά το τέλος της δικτατορίας ήταν η σταθεροποίηση της δημοκρατίας και ο εκσυγχρονισμός, εξευρωπαϊσμός των χωρών τους ώστε να επιτύχουν τη συμμετοχή αυτών στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα όπως και αργότερα στην Ευρωζώνη. Απέβαλαν τα μαρξιστικά στοιχεία από τα προγράμματά τους και υιοθέτησαν μετριοπαθείς θέσεις. Το PSOE προσδιοριζόταν αρχικά ως ένα μαρξιστικό κόμμα για να ανταγωνιστεί το Κομμουνιστικό Κόμμα Ισπανίας, σύντομα όμως εγκατέλειψε αυτή του τη θέση. Το PS εκσυγχρόνισε το πρόγραμμά του το 1986, άφησε πίσω του τον ριζοσπαστικό σοσιαλισμό και ασπάστηκε την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία. Από το 1986 μέχρι το 1995 το PS εισήλθε σε μία φάση ανανέωσης. Το 1988 ο τότε ηγέτης του PS Vitor Constâncio στα τέσσερα κόμματα που ξεχώρισε συμπεριέλαβε το SPD και το PSOE (Magone, 2005). Επίσης, χάρη στον Guterres αναπτύχθηκε μια ζεστή σχέση με το PSOE (Magone, 2005).

Ωστόσο, οι δύο χώρες διαφοροποιούνται ως προς την πορεία μετάβασης στη δημοκρατία. Η τροχιά μετάβασης προς τη δημοκρατία είχε για την Πορτογαλία ορισμένες ιδιαιτερότητες: η Πορτογαλία διαφοροποιείται από την Ισπανία ως προς τον ρόλο των ενόπλων δυνάμεων στις διαδικασίες της μετάβασης στη δημοκρατία και στον έλεγχο των μεταβατικών κυβερνήσεων. Το PS κατά την ιδιαίτερη δημοκρατική μετάβαση διαχώρισε τη θέση του από τον ριζοσπαστισμό του κομμουνιστικού κόμματος. Ήταν σαφής και ξεκάθαρος ο διαχωρισμός μεταξύ των PS, PSD και CDS που επιθυμούσαν ένα φιλελεύθερο, δημοκρατικό καθεστώς και του PCP που υποστήριζε αντίθετα ένα σοσιαλιστικό καθεστώς (Lisi, 2015). Το PS τη δεκαετία του 1980, σε αντίθεση με το PSOE που μεσουρανούσε τη δεκαετία αυτή και είχε κυριαρχήσει στο κράτος, βρέθηκε στην αντιπολίτευση εκτός από ένα σύντομο διάστημα που συγκυβέρνησε με τους Σοσιαλδημοκράτες (1983-1985). Τα αίτια αυτής της αντίστροφης πορείας σε σχέση με το PSOE μπορούν να αναζητηθούν και στην ιδιαίτερη μετάβαση προς τη δημοκρατία με την κυριαρχία των Κομμουνιστών και στις κακές οικονομικές συνθήκες που είχε να αντιμετωπίσει το PS το 1976, όταν και

ανέλαβε την εξουσία. Στη συνέχεια επίσης όταν το PS ανήλθε στην εξουσία στα μέσα της δεκαετίας του 1990, το PSOE βρέθηκε στην αντιπολίτευση συνεπεία της κόπωσης και της δυσαρέσκειας του εκλογικού σώματος. Ο Sócrates –αλλά και ο Guterres νωρίτερα– ασχολήθηκε με θέματα φύλου και με τα δικαιώματα των μειονοτήτων, όπως και ο ομόλογός του Zapatero.

Η Ισπανία και η Πορτογαλία βρέθηκαν επίσης στη δίνη της οικονομικής κρίσης. Σε αντίθεση με τις χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά, δυσκολεύτηκαν να ανακάμψουν λόγω και των χρόνιων οικονομικών παθογενειών –η Ισπανία είχε να αντιμετωπίσει και τη «φούσκα» στα ακίνητα–, ενώ το PSOE και το PS αναγκάστηκαν να λάβουν μέτρα που προκάλεσαν την έντονη δυσαρέσκεια των ψηφοφόρων, με αποτέλεσμα να καταψηφιστούν και τα δύο στις εκλογές του 2011. Ωστόσο, ανήλθαν ξανά στην εξουσία: το μεν PS το 2015, σχηματίζοντας κυβέρνηση μειοψηφίας με την υποστήριξη αριστερών κομμάτων, και το 2019, σχηματίζοντας ξανά κυβέρνηση μειοψηφίας, το δε PSOE το 2018, έχοντας την υποστήριξη και άλλων κομμάτων στην πρόταση μομφής προς τον Mariano Rajoy, και το 2019, στις εκλογές του Απριλίου και του Νοεμβρίου που το PSOE ήρθε πρώτο, προτείνοντας ένα διαφορετικό μείγμα πολιτικής, πιο κοινωνικής, χωρίς όμως να έχει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Το PSOE και το PS, τέλος, τη δεκαετία του 1970 ανήκαν στον λεγόμενο ριζοσπαστικό Μεσογειακό Σοσιαλισμό, ωστόσο τις επόμενες δεκαετίες τα κόμματα αυτά εξελίχθηκαν, υιοθέτησαν πραγματιστικές πολιτικές και δεν διέφεραν από τα αντίστοιχα κόμματα του Βορρά παρά τις επιμέρους διαφορές που υπήρχαν μεταξύ των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων όπως μεταξύ του βρετανικού και του γαλλικού (Magone, 2005).

Συγκριτικές παρατηρήσεις για SPD, Labour Party, PSOE και PS

Τα εργατικά ή σοσιαλδημοκρατικά κόμματα του Βορρά διέφεραν αρχικά από τα αντίστοιχα σοσιαλιστικά του Νότου όσον αφορά τον λόγο τους, τον πραγματισμό τους, τη σχέση τους με την εργατική τάξη και τα συνδικάτα και το ότι ήταν κυρίαρχα στο αριστερό άκρο του πολιτικού φάσματος (η παρουσία του κομμουνιστικού κόμματος ήταν από ανύπαρκτη έως ασήμαντη), ωστόσο λόγω των συνθηκών που είχαν να αντιμετωπίσουν θα γίνονταν και τα σοσιαλιστικά κόμματα του Νότου πραγματιστικά (Διαμαντόπουλος, 1993). Τόσο το SPD και το Labour Party όσο και το PSOE και το PS απέρριψαν τις μαρξιστικές αναφορές από τα προγράμματά τους –αρχής γενομένης από το συνέδριο του Bad Godesberg–, εκσυγχρονίστηκαν, προέβησαν σε οργανωτικές αλλαγές, αποδέχτηκαν την αναγκαιότητα μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς και της παγκοσμιοποίησης και στράφηκαν προς το κέντρο του πολιτικού συστήματος. Ήταν στην εξουσία από το δεύτερο μισό της τελευταίας δεκαετίας του 20ού αιώνα (το PSOE ανήλθε στην εξουσία το 2004) έως και την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα προωθώντας νέες πολιτικές, μέχρι που άρχισε η πτώση τους και ήταν επιτακτικός ο επαναπροσδιορισμός τους και ο επανακαθορισμός των στόχων τους, στο ιδιαίτερο ωστόσο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον του κάθε κόμματος.

Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ακολούθησαν τον «Τρίτο Δρόμο» (όσον αφορά, για παράδειγμα, την οικονομία, την εργασία και την πρόνοια) ωθούμενα από κοινές ανησυχίες και κοινές καταστάσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν, ωστόσο αυτές οι πολιτικές διαφοροποιήθηκαν βάσει του θεσμικού πλαισίου και της ιδιαίτερης πολιτικής κουλτούρας κάθε χώρας, αλλά και των ιδιαίτερων προβλημάτων της· για παράδειγμα, η Γερμανία έδωσε περισσότερη έμφαση στην κοινωνική οικονομία της αγοράς και στην κουλτούρα συνεργασίας σε σύγκριση με τη Μ. Βρετανία· συνεπώς, ο «Τρίτος Δρόμος» δεν ήταν ένας (Driver & Martell, 2002). Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ενστερνίστηκαν τις πολιτικές και τις αξίες που πρέσβευε ο «Τρίτος Δρόμος» πριν ακόμα αυτές λάβουν τη συγκεκριμένη ονομασία, ενώ δεν αναφέρονταν ξεκάθαρα στον «Τρίτο Δρόμο» γιατί δεν ήθελαν να δώσουν στο Labour Party ηγετικό ρόλο (Bonoli, 2004). Ο José Zapatero διαφοροποιήθηκε ως προς τον όρο «Τρίτος Δρόμος» λόγω ίσως και της εγγύτητας του Tony Blair με τον πρώην ηγέτη του PP José Maria Aznar (Kennedy, 2009). Τον «Τρίτο Δρόμο» τον ακολούθησαν τόσο τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα όσο και τα κεντροδεξιά· μάλιστα, ο Tony Blair

(2010/2011) δεν θα έκρυβε στο βιβλίο του *Tony Blair: Ένα ταξίδι* τον θαυμασμό του για την Angela Merkel και τον Nicolas Sarkozy και τη λύπη του που ανέρχονταν στην εξουσία τη στιγμή που αυτός αποχωρούσε.

Στόχοι του PSOE και του PS, σε αντίθεση με το SPD και το Labour Party, τη δεκαετία του 1970 και τη δεκαετία του 1980 μετά τη σαράντα χρόνων δικτατορία στις χώρες τους ήταν να εξευρωπαϊστούν, να αποτελέσουν ισότιμα μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, να βρεθούν στον πυρήνα αυτής, να αποκτήσουν σύγχρονες δομές και οικονομία και να συντονίσουν τις πολιτικές τους με αυτές των υπόλοιπων ανεπτυγμένων βιομηχανικά ευρωπαϊκών χωρών. Επίσης, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις στην Ισπανία και την Πορτογαλία δεν είχαν επ' ουδενί την επίδραση που ασκούσαν οι αντίστοιχες της Μ. Βρετανίας στο Labour Party και της Γερμανίας στο SPD. Σε αντίθεση με τη Μ. Βρετανία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Γερμανία υιοθέτησαν το ευρώ, ενώ ο Schröder και ο Zapatero αντιτάχθηκαν στον πόλεμο εναντίον του Ιράκ το 2003, διαφοροποιούμενοι πλήρως από την πολιτική του Blair στο θέμα αυτό.

Το 2008 η Μ. Βρετανία βρέθηκε στη δίνη της χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και ο Gordon Brown αναγκάστηκε να εθνικοποιήσει τράπεζές της· το 2010 το Labour Party ηττήθηκε λαμβάνοντας το 29% των ψήφων. Όσον αφορά τις χώρες της Ευρωζώνης, η Γερμανία ανέκαμψε αναπληρώνοντας τις απώλειες από την οικονομική κρίση, δεν συνέβη όμως το ίδιο με την Ισπανία και την Πορτογαλία – η τελευταία μάλιστα υπέγραψε και πρόγραμμα διάσωσης. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα των δύο τελευταίων χωρών ήταν στην εξουσία και γνώρισαν την ήττα στις εκλογές του 2011. Όσον αφορά την τωρινή (2019) κατάσταση των τεσσάρων υπό εξέταση κομμάτων, το PS κυβερνά, το PSOE ήρθε σε προκαταρκτική συμφωνία με τους Unidas Podemos για τη συγκρότηση κυβερνητικού συνασπισμού, το SPD εξέλεξε αρχηγούς του τον Norbert Walter-Borjans και τη Saskia Esken και το Labour Party υπέστη βαριά ήττα στις εκλογές του Δεκεμβρίου την οποία καλείται να διαχειριστεί.

Κεφάλαιο τέταρτο

Η σοσιαλδημοκρατία: κρίση και προκλήσεις

Η σοσιαλδημοκρατία στη Δύση συνδέθηκε μεταπολεμικά με το κράτος πρόνοιας, το οποίο με την πάροδο των χρόνων κατέστη επιτακτική ανάγκη να αναδιοργανωθεί, αλλά και η ίδια η σοσιαλδημοκρατία έπρεπε να ανασυγκροτηθεί. Προκλήθηκαν –και συνεχίζουν– συζητήσεις γύρω από το μέλλον της σοσιαλδημοκρατίας και τη θέση της σε έναν κόσμο που αλλάζει ραγδαία και τα σοσιαλιστικά ιδεώδη μοιάζουν ουτοπικά και χωρίς ρεαλιστικό αντίκρισμα. Μέσα από την κοινή πορεία τους, τις ομοιότητες και τις διαφορές τους ως προς την προσέγγιση των διαφόρων ζητημάτων και των πραγματικοτήτων που τους περιβάλλουν, τι έχουν να εισφέρουν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στον δημόσιο βίο, τι λύσεις να προτείνουν και σε τι διαφοροποιούνται από τα κεντροδεξιά, για παράδειγμα, κόμματα από τη στιγμή που η σοσιαλιστική ιδεολογία δεν έχει πια το κύρος που είχε μεταπολεμικά; Ερωτήσεις στις οποίες καλούνται να απαντήσουν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα.

Ενδεικτικό της πτώσης της ευρωπαϊκής συγκεκριμένα σοσιαλδημοκρατίας είναι ότι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες τα ποσοστά των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων έχουν μειωθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια: χαρακτηριστικά, στη Γερμανία το SPD στις εκλογές του 2017 σημείωσε το χειρότερό του ποσοστό ενώ επί εποχής Gerhard Schröder ήταν το πιο ισχυρό κόμμα, τα ποσοστά επίσης του πορτογαλικού και του ισπανικού σοσιαλιστικού κόμματος έχουν μειωθεί σε σύγκριση με τα ποσοστά τους στο παρελθόν, ιδιαίτερα στο PSOE η μείωση είναι αισθητή, ενώ στη Μ. Βρετανία το Labour Party έχασε μεταξύ του 2001 και του 2015 10 ποσοστιαίες μονάδες (Pauly, 2018). Η πτώση της σοσιαλδημοκρατίας μπορεί να αποδοθεί στη συρρίκνωση της εργατικής τάξης, η οποία στήριζε τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, μια και παραγωγικές μονάδες έχουν μεταφερθεί σε χώρες με φθηνά εργατικά χέρια, όπως και στη συρρίκνωση των συνδικαλιστικών ενώσεων, στο ότι τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στην οικονομική τους πολιτική δεν διαφέρουν από τα κεντροδεξιά κόμματα καθώς και στον κομματικό ανταγωνισμό, με κόμματα τόσο από το αριστερό όσο και από δεξιό πολιτικό φάσμα να συμπιέζουν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Η πτώση της μπορεί να αποδοθεί επίσης και στο ότι εκπλήρωσε τον στόχο της, τη δημιουργία του κράτους πρόνοιας, και στο ότι άλλα κόμματα κάνουν χρήση των ιδεών της και των πολιτικών της (Keating & McCrone, 2015).

Η σοσιαλδημοκρατία, ένα πολιτικό και οικονομικό μοντέλο, σήμερα καλείται να αντιμετωπίσει διάφορες προκλήσεις, όπως η συγκρότηση μιας ξεκάθαρης και ισχυρής ταυτότητας, η ανανέωσή της, η ανάκτηση της αξιοπιστίας της μια και κόμματα όπως το PSOE και το PS βρέθηκαν στη δίνη της οικονομικής κρίσης και εισέπραξαν τα επίχειρα αυτής αφού έχασαν και τα δύο στις εκλογές που διεξήχθησαν το 2011 εξαιτίας της λαϊκής δυσαρέσκειας και της σύνδεσής τους με επώδυνα οικονομικά μέτρα, η εκπομπή σαφών μηνυμάτων προς τους ψηφοφόρους, ο μεστός προγραμματικός λόγος, η προσέλκυση νέων μελών, η προσέγγιση νέων ηλικιακά ανθρώπων, η σφυρηλάτηση νέων κοινωνικών συμμαχιών, η χάραξη μεγάλου στρατηγικής και η προσφορά ενός οράματος και μιας προοπτικής για να επιστρέψουν ξανά στην εξουσία τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα εισφέροντας κάτι νέο και έχοντας απαλλαγεί από τα βαρίδια, τα λάθη και τις αστοχίες του παρελθόντος. Καλείται επίσης να αντιμετωπίσει τον λαϊκισμό και τη συμπίεσή της από κόμματα τόσο της Δεξιάς όσο και της λαϊκιστικής Δεξιάς, αλλά και από κόμματα όπως οι Πράσινοι (αυτό ισχύει στην περίπτωση του SPD) ή της ριζοσπαστικής Αριστεράς, να αναζητήσει ενδελεχώς τα αίτια που οδήγησαν στην πτώση της και να αποκηρύξει κρούσματα διαφθοράς που παρουσιάστηκαν στους κόλπους της ή μέλη της που το όνομά τους συνδέθηκε με φαινόμενα διαφθοράς, όπως ο πρώην πρωθυπουργός της Πορτογαλίας José Sócrates, αλλά και πρώην ηγέτες που προκαλούν το δημόσιο αίσθημα με την ανάληψη προσοδοφόρων αξιωμάτων, όπως ο Gerhard Schröder που εργάζεται σε ρωσική ενεργειακή εταιρεία.

Πώς πιστεύουν τα κόμματα που ασπάζονται την ιδεολογία της σοσιαλδημοκρατίας ότι πρέπει να λειτουργεί το κράτος σήμερα υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης και τι ρόλο θεωρούν ότι πρέπει να παίζει; Σίγουρα είναι αδύνατη η επιστροφή στο έθνος-κράτος μια και οι προκλήσεις και τα προβλήματα του παρόντος και του μέλλοντος –κλιματική αλλαγή, τρομοκρατία, προσφυγικές - μεταναστευτικές ροές, γεωπολιτική αστάθεια, οικονομική αβεβαιότητα– είναι τόσο πολύπλοκα και δυσεπίλυτα που δεν μπορεί ένα κράτος να τα αντιμετωπίσει μόνο του. Λιγότερο ή περισσότερο κράτος; Ποιες είναι οι λύσεις που έχουν να προτείνουν για τα άτομα που ζουν και εργάζονται με επισφάλεια («πρεκαριάτο»); Πώς οραματίζονται το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Μπορούν να συγκεραστούν τα αντικρουόμενα συμφέροντα των ευρωπαϊκών χωρών; Πώς οραματίζονται το μέλλον της ίδιας της σοσιαλδημοκρατίας; Στόχος της θα πρέπει να είναι να εμπνεύσει, να προτείνει πραγματιστικές λύσεις και να αυξήσει τους ψηφοφόρους των

σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. «Η σοσιαλδημοκρατία είναι μια ιδέα σε κίνηση· άρα μια ιδέα που δεν φιλοδοξεί να τεθεί ως οριστική αλήθεια, αλλά αποσκοπεί να μεταβάλει τις κοινωνίες που ζούμε, εξελισσόμενη ταυτόχρονα και η ίδια» (Κοντιάδης, 2017, σ. 13). Τώρα (Δεκέμβριος 2019), στη Φινλανδία επιλέχθηκε από το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα μια νεαρή γυναίκα ως πρωθυπουργός –πρόκειται για την πιο νέα πρωθυπουργό στον κόσμο–, για να ηγηθεί ενός κυβερνητικού συνασπισμού με γυναίκες επικεφαλής στα τέσσερα από τα πέντε κόμματα που τον αποτελούν· μία ευχάριστη και ελπιδοφόρα έκπληξη που μας γεμίζει με προσδοκίες για το μέλλον.

Συμπεράσματα

Οι τρεις τομές του γερμανικού σοσιαλισμού είναι το συνέδριο - ορόσημο του Bad Godesberg το 1959, το οποίο σηματοδότησε την ιδεολογική μεταμόρφωση του κόμματος, η ανάληψη της εξουσίας από τον Gerhard Schröder το 1998 με κύριο χαρακτηριστικό της τις εργασιακές μεταρρυθμίσεις που επέφερε και η τωρινή κρίσιμη κατάσταση του SPD, το οποίο βρίσκεται σε διαδικασία αναζήτησης πυξίδας μετά και την εκλογή νέων αρχηγών. Τις τρεις τομές του βρετανικού σοσιαλισμού αποτελούν η μεταρρυθμιστική κυβέρνηση Attlee του 1945-1951, η άνοδος στην εξουσία των Νέων Εργατικών του Tony Blair το 1997 και η εφαρμογή από αυτόν πολιτικών του «Τρίτου Δρόμου» –είχαν προηγηθεί οι αλλαγές που προωθήθηκαν υπό τον Neil Kinnock και τον John Smith έπειτα από μια σειρά γεγονότων όπως η αριστερή στροφή του κόμματος (χαρακτηριστικό είναι το προεκλογικό μανιφέστο των Εργατικών του 1983, «το πλέον μακροσκελές σημείωμα αυτοκτονίας στην ιστορία») και η πολύ μεγάλη ήττα του – και τέλος η κατάσταση στο Εργατικό Κόμμα σήμερα υπό τον αριστερό Jeremy Corbyn με τις διαφωνίες εντός του Labour Party όσον αφορά τη στάση στο Brexit, με την ανακοίνωση αριστερών πολιτικών και τη βαριά ήττα στις εκλογές του Δεκεμβρίου του 2019.

Οι τρεις τομές του ισπανικού σοσιαλισμού είναι η άνοδος στην εξουσία του PSOE υπό τον Felipe González το 1982 που προώθησε τον εξευρωπαϊσμό και εκσυγχρονισμό της Ισπανίας (οι πολιτικές του θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στον «Τρίτο Δρόμο»), ο σχηματισμός κυβέρνησης από τον José Luis Rodríguez Zapatero το 2004 με την έμφασή του στα κοινωνικά δικαιώματα και σήμερα (2019) που το PSOE με ηγέτη τον Pedro Sánchez προσπαθεί να σχηματίσει κυβέρνηση μετά τις εκλογές του Απριλίου και του Νοεμβρίου. Τις τρεις τομές του πορτογαλικού σοσιαλισμού αποτελούν η άνοδος στην εξουσία του PS με ηγέτη τον Mário Soares το 1976 υπό τις ιδιαίτερες συνθήκες της μετάβασης στη δημοκρατία, ο σχηματισμός κυβέρνησης το 1995 από τον António Manuel de Oliveira Guterres που ακολούθησε αυτός πρώτος τον «Τρίτο Δρόμο» και ο σχηματισμός κυβέρνησης μειοψηφίας το 2015 από τον António Luis Santos da Costa στη βάση προγραμματικής συμφωνίας με τα υπόλοιπα αριστερά κόμματα και η επανάληψη, μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου του 2019, του σχηματισμού κυβέρνησης μειοψηφίας με πρωθυπουργό τον António Costa.

Τα υπό εξέταση κόμματα, που είχαν ασπαστεί τη σοσιαλιστική ιδεολογία, βρέθηκαν για χρόνια στην αντιπολίτευση (ιδιαίτερα το Labour Party και το SPD), οπότε ήταν επιτακτική ανάγκη να προβούν σε οργανωτικές και προγραμματικές μεταρρυθμίσεις, να αλλάξουν τη στρατηγική τους, να στρέψουν τις πολιτικές τους προς το κέντρο του πολιτικού συστήματος συγκεράζοντας την οικονομία της αγοράς και νεοφιλελεύθερες πολιτικές με τις σοσιαλιστικές τους αξίες, ώστε να προσελκύσουν όσο το δυνατόν περισσότερους ψηφοφόρους και να αναλάβουν ξανά την κυβερνητική εξουσία. Τα κατάφεραν στα τέλη του εικοστού αιώνα (το PSOE στις αρχές του 21ου αιώνα), ακολουθώντας τις πολιτικές του «Τρίτου Δρόμου», χωρίς ωστόσο να το δηλώνουν ξεκάθαρα πλην του Labour Party και αρχικά και του SPD. Τα κόμματα του ιβηρικού σοσιαλισμού είχαν να καταβάλουν επίσης εκσυγχρονιστικές προσπάθειες προκειμένου να βρεθούν και τα κράτη τους στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια τα τέσσερα κόμματα, αλλά όχι μόνο αυτά –αυτό ισχύει για τα περισσότερα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης–, είδαν τα ποσοστά τους να φθίνουν λόγω διαφόρων παραγόντων όπως η οικονομική κρίση και το γεγονός ότι οι πολιτικές τους δεν διέφεραν από αυτές των κεντροδεξιών και φιλελεύθερων κομμάτων και ήταν εκ νέου επιτακτικός ο επαναπροσδιορισμός τους και η στροφή της πυξίδας τους προς την κατεύθυνση περισσότερο ριζοσπαστικών προτάσεων, ικανών να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα σύνθετα και περίπλοκα προβλήματα.

Ο όρος «Τρίτος Δρόμος» είχε χρησιμοποιηθεί ξανά στο παρελθόν, ακόμα και από ηγέτες αντίθετης ιδεολογίας, ωστόσο υπό τον στοχαστή Anthony Giddens και τους Νέους Εργατικούς του Tony Blair απέκτησε νέα πνοή, άσκησε επιρροή και αποτέλεσε ερέθισμα για δημόσιες συζητήσεις. Ο «Τρίτος Δρόμος» επαναπροσέγγισε τη σοσιαλδημοκρατία και εξέφρασε τη σοσιαλδημοκρατία που εκσυγχρονιζόταν. Ασκήθηκε κριτική στον «Τρίτο Δρόμο» του A. Giddens και επισημάνθηκαν οι αδυναμίες του και οι παραλείψεις του. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα έχουν μεν κοινές αξίες, όπως η πίστη στην κοινωνική δικαιοσύνη και στις ίσες ευκαιρίες και η συγκράτηση του αχαλίνωτου καπιταλισμού, χωρίς να επιθυμούν να τον αντικαταστήσουν, ωστόσο διαφοροποιούνται βάσει των ιδιαίτερων συνθηκών που δημιουργήθηκαν και εξελίσσονται· το κοινωνικο-πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσονται επιδρά στην εξέλιξή τους και στις πολιτικές που αναπτύσσουν. Δεν υπάρχει ένα ενιαίο σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο, ούτε συνεπώς ένα ενιαίο μοντέλο δημόσιας πολιτικής – για παράδειγμα, υπάρχουν διαφορές μεταξύ

του βρετανικού μοντέλου δημόσιας πολιτικής και του αντίστοιχου γερμανικού. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα δεν είναι ομοιόμορφα. Παρουσιάζονται διαφορές, επί παραδείγματι, μεταξύ του γερμανικού, του βρετανικού και του ιβηρικού σοσιαλισμού.

Η σοσιαλδημοκρατία, όχι μόνο μία πολιτική οικογένεια στην οποία εντάσσονται τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, αλλά και μία πολιτική φιλοσοφία την οποία ενστερνίζονται τα όμορα κόμματα και μία πολιτική πρακτική βάσει των ακολουθούμενων πολιτικών, τώρα παλεύει να ανασυγκροτηθεί και να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα ενός κόσμου που αλλάζει ραγδαία. Στόχος της θα πρέπει να είναι η προσφορά προς τους ψηφοφόρους νέων ιδεών, νέων λύσεων και νέων πολιτικών, η προσήλωσή της στην προώθηση προοδευτικών πολιτικών, η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και η μέριμνά της για την πρόσβαση όλων ανεξαιρέτως σε δημόσια αγαθά. «Η πρόκληση για τη σοσιαλδημοκρατία είναι να αποτελεί ένα ουσιώδες κομμάτι του μέλλοντος της Ευρώπης παρά ένα επεισόδιο της ιστορίας της» (Keating & McCrone, 2015, p. 232).

Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα μπορούν να επανακάμψουν· χρειάζεται τόλμη, αποφασιστικότητα, φαντασία και δημιουργικότητα. Το απέδειξαν και στο παρελθόν, στα τέλη του 20ού αιώνα, όταν ανήλθαν στην εξουσία σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, ότι έχουν τη δύναμη να αναγεννώνται από τις στάχτες τους και να αναλαμβάνουν κυβερνητικές ευθύνες προτείνοντας νέες πολιτικές. Οι προκλήσεις σήμερα είναι πολλές, ποικίλες και διαφορετικής έντασης και απαιτείται ένα διαφορετικό μείγμα πολιτικής από αυτό που είχαν εφαρμόσει οι Blair και Schröder στον κολοφώνα της δόξας των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα δεν θα πρέπει να απαρνηθούν τις ρίζες τους, ωστόσο είναι αναγκαίο να έχουν το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον. Χρειαζόμαστε μια πολιτική ριζοσπαστική που θα ανταποκρίνεται στις πολυποίκιλες κρίσεις που έχουμε να αντιμετωπίσουμε (Κοππά, 2019).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ball, T. & Dagger, R. (2011). *Πολιτικές Ιδεολογίες και το Δημοκρατικό Ιδεώδες* (μτφρ. Μαρίνα Χειλά). Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1999).
- Blair, T. (2002). Ο Τρίτος Δρόμος: Μια νέα πολιτική για το νέο αιώνα. Στο Η. Κατσούλης (επιμ.), *Νέα Σοσιαλδημοκρατία: Περιεχόμενα Πολιτικής Θεσμοί Οργανωτικές Δομές* (σσ. 425-465). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Blair, T. (2011). *Tony Blair: Ένα ταξίδι* (μτφρ. Χρήστος Καψάλης, Έλλη Συλογίδου). Αθήνα: Ψυχογιός. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2010).
- Γεωργιάδου, Β. (2002). Labour Party, SPD και ΠΑ.ΣΟ.Κ. Συστήματα κομματικής διεύθυνσης και οργανωτική ανασυγκρότηση. Στο Η. Κατσούλης (επιμ.), *Νέα Σοσιαλδημοκρατία: Περιεχόμενα Πολιτικής Θεσμοί Οργανωτικές Δομές* (σσ. 325-423). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Γκίντενς, Α. (2002). *Ο Τρίτος Δρόμος: Η ανανέωση της Σοσιαλδημοκρατίας* (2η έκδοση) (μτφρ. Ανδρέας Τάκης με τη συνεργασία της Κατερίνας Γεωργοπούλου). Αθήνα: Πόλις. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1998).
- Διαμαντόπουλος, Θ. (1993). *Το κομματικό φαινόμενο: Μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Hague, R. & Harrop, M. (2011). *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση* (2η έκδοση) (μτφρ. Γιώργος Χρηστίδης και εισαγωγή & επιμέλεια Γιάννης Κωνσταντινίδης). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2010, 8η έκδοση).
- Κοντιάδης, Ξ. (2017). *Η σοσιαλδημοκρατία σήμερα*. Αθήνα: Πόλις.
- Κοππά, Μ. (2019, Μάρτιος 14). Να επιλέξουμε το μέλλον. *Efsyn. gr* https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/187108_na-epilexoyme-mellon (πρόσβαση 25/11/2019)
- Λάβδας, Κ. Α. (2004). *Συμφέροντα & Πολιτική: Οργάνωση Συμφερόντων και Πρότυπα Διακυβέρνησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Λάδη, Στ. & Νταλάκου, Β. (2016). *Ανάλυση δημόσιας πολιτικής* (2η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Ομάδα εργασίας για το κομματικό σύστημα (Κεντρικό ινστιτούτο για κοινωνική έρευνα του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Δ. Βερολίνου) (1988). Γερμανία Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (Ο.Δ.Γ.). Στο Η. Κατσούλης – Γιοαχίμ Ράσκε (επιμ.), *Τα πολιτικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία (Ο.Δ.Γ.), Δανία, Ελβετία, Ιρλανδία, Ελλάδα* (Α' τόμ., σσ. 406-421). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Schröder, G. (2007). *Κρίσιμες αποφάσεις: Η ζωή μου στην πολιτική* (μτφρ. Δημήτρης Δημάκος, Χριστίνα Παπατσώρη-Δρούτσα, Ευαγγελία Τόμπορη και επιμ. Θόδωρος Παρασκευόπουλος). Αθήνα: Κασταλία. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2006).
- Χάρτμαν, Γ. (1985). Μεγάλη Βρετανία. Στο Π. Κέρμπαχ, Δ. Βαλτά & Η. Α. Κατσούλης (μτφ.), *Τα πολιτικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης: Ιστορία – Πρόγραμμα – Πράξη: Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μ. Βρετανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Τουρκία, Φιλανδία* (Β' τόμ., σσ. 215-219, 236-258, 295-299). Θεσσαλονίκη: Εγνατία.

Ξενόγλωσση

- Berger, S. (2004). The Labour Party and the German Social Democrats (1945 - 1994). In S. Haseler & H. Meyer (eds.), *Reshaping Social Democracy: Labour and the SPD in the New Century* (pp. 29-45). London: European Research Forum at London Metropolitan University.
- Bonoli, G. (2004). Social Democratic party policies in Europe Towards a Third Way? In G. Bonoli & M. Powell (eds.), *Social Democratic Party Policies in Contemporary Europe* (pp.197-213). London and New York: Routledge/ECPR Studies in European Political Science.
- Driver, S. & Martell, L. (2002). *Blair's Britain*. Cambridge: Polity.
- Dyrberg, T. B. (2009). What is beyond right/left? The case of New Labour. *Journal of Political Ideologies*, 14 (2), 133-153. doi: 10.1080/13569310902925717
- Encarnación, O. G. (2011). Spain's New Left Turn: Society Driven or Party Instigated? In B. N. Field (ed.), *Spain's 'Second Transition'? The Socialist Government of José Luis Rodríguez Zapatero* (pp. 21-37). London and New York: Routledge. (South European Society and Politics, 14 (4)).
- Field, B. N. (2011). A 'Second Transition' in Spain? Policy, Institutions and Interparty Politics under Zapatero (2004-8). In B. N. Field (ed.), *Spain's 'Second Transition'? The Socialist Government of José Luis Rodríguez Zapatero* (pp. 1-19). London and New York: Routledge. (South European Society and Politics, 14 (4)).
- Giddens, A. (2000). *The Third Way and its Critics*. Cambridge: Polity Press.
- Hickmann, Ch. & Medick, V. (2019, January 24). A fateful Year: Can Germany's SPD Stop Its Long, Slow Decline? *Spiegel Online*.
<https://www.spiegel.de/international/germany/german-social-democrats-face-a-fateful-year-a-1249384.html> (accessed 30/10/2019).
- Jun, U. (1996). Inner-party reforms: The SPD and labour party in comparative perspective. *German Politics*, 5 (1), 58-80. doi: 10.1080/09644009608404427
- Jun, U (2003). The Changing SPD in the Schröder Era. *The journal of Policy History*, 15 (1), 65-93. doi: <https://doi.org/10.1353/jph.2003.0006>
- Karnitschnig, M. (2018, February 13). 'The Schulz' takes his leave. *Politico*.
<https://www.politico.eu/article/martin-schulz-resigns-leader-of-german-spd/> (accessed 30/10/2019).

- Karnitschnig, M. (2019, October 26). Future of Germany's GroKo uncertain after SPD vote. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/future-of-germanys-groko-uncertain-after-spd-vote/> (accessed 31/10/2019).
- Keating, M. & McCrone, D. (2015). The crisis of social democracy. In M. Keating & D. McCrone (eds.), *The crisis of social democracy in Europe* (pp. 1-13). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Keating, M. & McCrone, D. (2015). Conclusion. In M. Keating & D. McCrone (eds.), *The crisis of social democracy in Europe* (pp. 228-232). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kennedy, P. (2001). Spain's 'Third Way'? The Spanish Socialist Party's utilization of European integration. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 3 (1), 49-59. doi: 10.1080/14613190120050476
- Kennedy, P. (2009). The Spanish Socialist Workers' Party: continuity, innovation and renewal. In J. Callaghan, N. Fishman, B. Jackson and M. Mcivor (eds.), *In Search of Social Democracy: Responses to Crisis and Modernisation* (pp. 93-111). Manchester: Manchester University Press. doi: <https://doi.org/10.7765/9781526125095.00012>
- Kourea, E. (2019, October 30). Boris Johnson and Jeremy Corbyn practice their election lines. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/practice-their-election-lines-boris-johnson-and-jeremy-corbyn/> (accessed 31/10/2019).
- Lago, M. M. (2006). Turning the Page: Crisis and Transformation of the Spanish Socialist Party. *South European Society & Politics*, 11 (3-4), 419-437. doi: 10.1080/13608740600856447
- Lavdas, K. A. (2001). Social democracy. In J. Michie (ed.), *Reader's Guide to the Social Sciences* (2nd vol., pp. 1505-1506). London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Lawson, N. (2019, July 23). Brexit and the left. *Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/brexit-and-the-left> (accessed 31/10/2019).
- Lisi, M. (2015). *Party Change, Recent Democracies, and Portugal Comparative Perspectives*. Lanham, Boulder, New York, London: Lexington Books.
- Lobo, M. C. & Magalhães, P. C. (2001). The Portuguese Socialists and the Third Way. *ECPR Joint Sessions of Workshops*, Workshop no 11: Third Ways in Europe. <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/aff5acde-4dbc-4182-b92a-3365cafb1802.pdf>

- MacShane, D. (2018, November 22). What the EU Really Thinks About Brexit. *Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/what-the-eu-really-thinks-about-brexit> (accessed 31/10/2019).
- Magone, J. M. (2005). The internationalization of the Portuguese socialist party, 1973-2003, *Perspectives on European Politics and Society*, 6 (3), 491-516. doi: 10.1080/15705850508438929
- Marcos, J. (2019, September 3). Las medidas del PSOE: Sánchez promete frenar los “abusos” en alquileres y guarderías gratis. *El País*. https://elpais.com/politica/2019/09/02/actualidad/1567447721_086546.html (accessed 30/10/2019).
- Margulies, B. (2019, May 8). Polarisation, fragmentation—the challenge after the elections in Spain. *Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/the-elections-in-spain> (accessed 31/10/2019).
- Moury, C. & Freire, A. (2013). Austerity Policies and Politics: The Case of Portugal. *Pôle Sud*, 39 (2), 35-56. doi: 10.3917/psud.039.0035
- Newton, K. & Van Deth, J. W. (2009). Political ideologies: conservatism, liberalism, Christian democracy and socialism. In *Foundations of Comparative Politics* (2nd ed., pp. 291-314). Cambridge: Cambridge University Press.
- Parkinson, J. (2010, August 3). The rise and fall of New Labour. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-10518842> (accessed 30/10/2019).
- Pauly, M. (2018, January 26). European Social Democracy Extinct? *Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/pauly> (accessed 31/10/2019).
- Pautz, H. (2010). The Role of Think Tanks in the Modernisation of the SPD. *German Politics*, 19 (2), 183-199. doi: 10.1080/09644001003774164
- Ramiro, J. (2019, February 27). Portugal’s “contraption” government: substance beyond the rhetoric? *Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/portugals-contraption-government> (accessed 31/10/2019).
- Rhodes, M. (2015). Labour markets, welfare states and the dilemmas of European social democracy. In M. Keating & D. McCrone (eds.), *The crisis of social democracy in Europe* (pp. 140 -155). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Rowlands, C. (2015, October 6). Corbyn’s New Model Labour Party: A More Social Europe. *Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/corbyns-new-model-labour-party-social-europe> (accessed 31/10/2019).

- Shaw, E. (2016). Understanding Labour Party Management under Tony Blair. *Political Studies Review*, 14 (2), 153-162. doi: 10.1177/1478929915623296
- Watson, I (2019, September 23). Labour: Corbyn wins party backing in crunch Brexit vote. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-49789938> (accessed 30/10/2019).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ Α1: Οι πιο σημαντικές χρονολογίες του SPD και του Labour Party

Σημαντικές χρονολογίες	SPD	Labour Party
1875	Το 1875 τοποθετείται η ιστορική αφετηρία του. Το 1890 μετονομάζεται σε SPD	
1900		Δημιουργία Εργατικού Κόμματος. Το 1906 η μετονομασία του σε Labour Party
1945	Επανεμφάνιση του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος μετά την εξορία στην οποία βρισκόταν	
1945-1951		Κυβέρνηση Attlee
1959	Το Συνέδριο του Bad Godesberg	
1960	Δεκαετία σοσιαλδημοκρατική	Δεκαετία σοσιαλδημοκρατική
1966	Μεγάλος Συνασπισμός Σοσιαλδημοκρατών και Χριστιανοδημοκρατών	
1969-1982	Στην εξουσία το SPD με εταίρο το FDP	
1979		Ήττα Εργατικού Κόμματος. Μετατόπιση προς τα αριστερά
1981		Η πρόκληση του SDP
1983		Το σοκ της εκλογικής ήττας. Εκλογή του Neil Kinnock. Αλλαγή των συσχετισμών εξουσίας.
1989	Πρόγραμμα του Βερολίνου. Ενσωμάτωση των ζητημάτων των κοινωνικών κινημάτων	Το κόμμα έχει αρχίσει να αλλάζει
1991	Κυριαρχία του όρου «εκσυγχρονισμός» - εκδημοκρατισμός. Εσωτερικές μεταρρυθμίσεις	
1992-1994		Ηγέτης του Labour Party ο John Smith. Αρχή, «ένα μέλος, μία ψήφος»

1994		Εκλογή του Tony Blair. Δέσμευση για ριζικές αλλαγές
1997		Ανέρχεται στην εξουσία το Labour Party (1979-1997 βρισκόταν στην αντιπολίτευση) υπό τον Tony Blair
1998	Ανέρχεται στην εξουσία το SPD (1982-1998 βρισκόταν στην αντιπολίτευση). Σχηματίζει κυβερνητικό συνασπισμό με τους Πράσινους με ηγέτη τον Gerhard Schröder	
2001		Δεύτερη νίκη για το Labour Party
2002	Νίκη και πάλι του SPD και σχηματισμός ξανά κυβερνητικού συνασπισμού με τους Πράσινους	
2003	Παρουσίαση υπό τον Gerhard Schröder της «Ατζέντας 2010»	
2005	Σχηματισμός Μεγάλου Συνασπισμού SPD και CDU/CSU με καγκελάριο την Angela Merkel	Τρίτη νίκη για το Labour Party
2007		Αποχωρεί ο Tony Blair. Διάδοχός του ο Gordon Brown
2010		Το Labour Party χάνει τις εκλογές. Παραίτεται ο Gordon Brown. Νέος αρχηγός του κόμματος εκλέγεται ο Ed Miliband
2013	Σχηματισμός Μεγάλου Συνασπισμού SPD και CDU/CSU με καγκελάριο την Angela Merkel	
2015		Ήττα στις εκλογές για το Labour Party. Εκλέγεται στην ηγεσία του ο Jeremy Corbyn
2018	Σχηματισμός Μεγάλου Συνασπισμού SPD και CDU/CSU με καγκελάριο την Angela Merkel, μετά τις εκλογές του 2017	
2019	Εκλογή νέου προέδρου στο SPD. Αναδείχθηκε το δίδυμο Norbert Walter-Borjans και Saskia Esken	Διεξαγωγή πρόωρων εκλογών. Το Labour Party ηττάται – η ήττα του είναι συντριπτική

Σημείωση: Τα στοιχεία έχουν αντληθεί από τη διπλωματική εργασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α2. Οι πιο σημαντικές χρονολογίες του PSOE και του PS

Σημαντικές χρονολογίες	PSOE	PS
1875		Ίδρυση του PS
1879	Ίδρυση του PSOE	
1973		Επανίδρυση του PS
1974	Ανάληψη της ηγεσίας του PSOE από τον Felipe González	
1976		Το PS υπό τον Mário Soares κερδίζει τις εκλογές
1978		Το PS κυβερνά με το CDS με ηγέτη τον Mário Soares
1982	Ανέρχεται στην εξουσία το PSOE	
1983		Σχηματίζεται συνασπισμός Σοσιαλιστών και Σοσιαλδημοκρατών
1986	Το PSOE επαναλαμβάνει τη νίκη του	
1989	Το PSOE επαναλαμβάνει τις νίκες του	
1992		Αρχηγός του PS ο António Manuel de Oliveira Guterrez
1993	Το PSOE χάνει στις εκλογές την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών	
1995		Το PS σχηματίζει κυβέρνηση μειοψηφίας
1996	Το PSOE χάνει τις εκλογές	
1999		Το PS σχηματίζει κυβέρνηση μειοψηφίας

2000	Το PSOE χάνει ξανά τις εκλογές, σημειώνοντας τη χειρότερη του εκλογική επίδοση από το 1979	
2002		Το PS χάνει τις εκλογές
2004	Ανέρχεται στην εξουσία το PSOE υπό την ηγεσία του José Luis Rodríguez Zapatero	Αρχηγός του PS ο José Sócrates
2005		Το PS κερδίζει τις εκλογές
2008	Κερδίζει εκ νέου τις εκλογές το PSOE υπό την ηγεσία του José Luis Rodríguez Zapatero	
2009		Το PS κερδίζει τις εκλογές
2011	Το PSOE χάνει τις εκλογές	Το PS ηττάται στις εκλογές
2012	Νέος ηγέτης του κόμματος ο Alfredo Pérez Rubalcaba	
2014		Αρχηγός του PS ο António Luis Santos Costa
2015	Το PSOE έρχεται δεύτερο στις εκλογές. Τα ποσοστά του είναι χαμηλά	Σχηματισμός κυβέρνησης μειοψηφίας υπό τον António Luis Santos Costa με την υποστήριξη των υπόλοιπων αριστερών κομμάτων
2016	Το PSOE έρχεται δεύτερο στις εκλογές. Τα ποσοστά του είναι χαμηλά	
2017		Ο José Sócrates κατηγορείται για παθητική δωροδοκία, φοροδιαφυγή, πλαστογραφία και ξέπλυμα χρήματος
2018	Αναλαμβάνει την εξουσία το PSOE με ηγέτη τον Pedro Sánchez	
2019	Διεξάγονται εκλογές τον Απρίλιο, αλλά δεν σχηματίζεται κυβερνητικός συνασπισμός και έτσι λαμβάνουν χώρα πρόωρες εκλογές τον Νοέμβριο. Και τις δύο φορές το PSOE έρχεται πρώτο	Κερδίζει τις εκλογές το PS υπό τον António Luis Santos Costa, χωρίς όμως να έχει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών

Σημείωση: Τα στοιχεία έχουν αντληθεί από τη διπλωματική εργασία.